

DÂHİLÎ KORUNMA ALTERNATİFİ YAKLAŞIMI VE ULUSLARARASI KORUMA STATÜSÜ

Internal Protection Alternative Approach and International Protection Status

Lider BAL*

Öz

Dâhilî Korunma Alternatifi, kişilerin başka ülkelerde sığınma aramalarına neden olan koşulların menşe ülke geneline yayılmadığı hallerde, ülkelerinde kalarak sığınma bulabilecekleri korunaklı bölgelerin varlığı fikrine dayanmaktadır. Bu gibi alanların varlığı, sığınma arayanların uluslararası korumadan yararlanıp yararlanamayacağını değerlendirmesinde esas alınabildiği gibi, halihazırda bir uluslararası koruma statüsüne sahip olanların bu statülerinin sona erdirilebilmesi için de gerekçe olarak ileri sürülebilmektedir. Türkiye’de de, Suriye menşeli sığınma arayan bireylerin hukuki statüleri ve bunlara yeni eklenecek sınırların açılıp açılmayacağı, Suriye sınırları içerisinde sığınabilecekleri alternatif alanların varlığı gerekçesiyle tartışılmaktadır.

Sığınma arayan bireylerin uluslararası koruma rejiminden yararlanıp yararlanamayacaklarına ilişkin böylesine belirleyici bir unsura dönüşebilen dâhilî

* * Dr. Öğretim Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, liderbal@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2071-7212.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 03.04.2024.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 29.05.2024.

Atıf/Citation: Bal, Lider. “Dâhilî Korunma Alternatifi Yaklaşımı ve Uluslararası Koruma Statüsü.” *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 1 (2024): 416-463.

“Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.”

korunma alternatifi konseptine, uluslararası insan hakları ve mülteci hukuku açısından taşıdığı riskler dikkate alınarak, hassasiyetle yaklaşmak gerekir. Bu çalışmanın amacı, uluslararası koruma rejimine uygun bir dâhilî korunma alternatifi uygulamasının koşullarını ve uluslararası koruma statüsünün belirlenmesine etkisini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Dâhilî Korunma Alternatifi, Uluslararası Koruma Statüsü, Uluslararası Mülteci Hukuku, İnsan Hakları Hukuku, Uluslararası Koruma Statüsünün Kazanılması, Uluslararası Koruma Statüsünün Sona Ermesi

Abstract

The Internal Protection Alternative is based on the idea that, where the conditions that cause people to seek asylum in other countries are not extend to the whole territory of their country of origin, there are protected areas in their country where they can remain and find asylum. The existence of such areas can be used as a basis for assessing whether asylum seekers are eligible for international protection, as well as a justification for terminating the status of those who already enjoy international protection. In Turkey, the legal status of asylum-seekers originating from Syria and whether the borders should be opened to new asylum-seekers are being debated on the grounds that there are alternative areas within Syria where they can seek refuge.

The concept of the internal protection alternative, which can become such a decisive factor in determining whether asylum seekers can benefit from the international protection regime, must be approached with sensitivity, taking into account the risks it carries in terms of international human rights and refugee law. The aim of this study is to examine the conditions of applying an internal protection alternative in accordance with the international protection regime and its impact on the determination of international protection status.

Keywords: Internal Protection Alternative, International Protection Status, International Refugee Law, Human Rights Law, Acquisition of International Protection Status, Termination of International Protection Status

GİRİŞ

Suriye’de on yılı aşan bir süredir devam eden silahlı çatışmalar neticesinde sığınma arayan milyonlarca sivilin Türkiye’deki hukuki statüleri ve bunlara yeni ekleneceklerine sınırların açılıp açılmayacağı, Suriye sınırları içerisinde sığınabilecekleri alternatif alanların varlığı gerekçesiyle tartışılmaktadır. Özellikle Türkiye’nin Suriye topraklarında gerçekleştirdiği askeri operasyonlar neticesinde oluşturulan ve Esad rejiminin kontrolündeki çatışmalardan etkilenmeyen bölgelerin varlığı, Suriyelilerin ülkelerini terk etmeden de bu bölgelerde korunma bulabilecekleri iddialarına neden olmaktadır.

Bireylerin, başka ülkelerde sığınma aramalarına neden olan koşulların ülke geneline yayılmadığı hallerde, ülkelerindeki bu gibi çatışmasız/güvenli bölgelere sığınarak korunma bulabilmeleri tam olarak *Dâhilî Korunma Alternatifi* (DKA) yaklaşımına tekabül etmektedir. DKA, bireyin menşe ülkede kalarak ulusal korumadan yararlanmaya devam edebileceği, dolayısıyla uluslararası korumaya hiç ya da artık ihtiyaç duymadığı değerlendirilmelerine gerekçe yapılabilmektedir. Sığınma arayan bireylerin uluslararası koruma rejiminden yararlanıp yararlanamayacaklarına ilişkin böylesine belirleyici bir unsura dönüşebilen DKA yaklaşımına, uluslararası insan hakları ve mülteci hukuku açısından taşıdığı riskler dikkate alınarak, hassasiyetle yaklaşmak gerekir.

Öncelikle uluslararası koruma kavramını netleştirmek gerekirse; herhangi bir uluslararası sözleşmede tanımı yapılmamış olan bu kavram öz bir biçimde ve ilk akla gelen haliyle, “*bireyin yoksun kaldığı ulusal korumanın uluslararası hukuk ekseninde yabancı bir devlet tarafından ikame edilmesi*” olarak tanımlanabilir.¹ Genel olarak yerinden edilmiş kişilerle ilgili, özellikle de mülteci hukuku çerçevesinde referans niteliğinde çalışmalar yapan *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği* (BMMYK)’nin kendi belgelerinde kullandığı terminolojiye ilişkin tanımlarda² bu kavram, özellikle koruma ihtiyacı doğuran riskler bağlamında

¹ Neva Övünç Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 27.

² Bkz. United Nations High Commissioner for Refugees, *Master Glossary of Terms*, “international protection”, UNHCR, erişim tarihi Mart 8, 2024, <https://www.unhcr.org/glossary>.

daha spesifik hale getirilmiştir. Ayrıca, genellikle devletler aracılığıyla sağlansa da, uluslararası korumanın asıl kaynağının uluslararası toplum olduğu vurgulanmaktadır.

Bu tanım doğrultusunda, uluslararası koruma statüsünden öncelikle mülteci statüsü anlaşılrsa da, uluslararası koruma kavramı daha geniştir ve sığınma arayan bireylere ilişkin farklı ulusal hukuk sistemlerinde farklı statülerin mevcudiyeti nedeniyle mülteci statüsü kapsamında değerlendirilemeyecek bireyleri de kapsayabilir. Örneğin Türk ulusal mevzuatı ele alındığında, sığınma arayanlarla ilgili olarak mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüleriyle karşılaşmaktadır. Türkiye'nin coğrafi kısıtla taraf olduğu 1951 tarihli *Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukukî Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi* (bundan sonra kısaca 1951 Sözleşmesi ya da Sözleşme)'nin uygulanabilirliği ile ilgili kriterlere dayanan ilk üçü uluslararası koruma kapsamına girerken, geçici koruma sığınma arayan bireylerin ülkeye geliş koşullarıyla ilgilidir.³ Uluslararası koruma kapsamına giren bu üç statünün aralarındaki farklar ne olursa olsun, DKA'nın varlığı ve bu statülerin kazanılmasına veya sona erdirilmesine etkisi bakımından bir farklılık ortaya çıkmamaktadır. Çalışmada inceleneceği üzere, DKA yaklaşımının gündeme getireceği sığınma arayan bireylerin yaşamlarından veya zulüm görmekten kaygı duymaları ve bu kaygının kaynağına geri gönderilememeleri, Türkiye açısından hem uluslararası hukukun hem de ulusal hukukun gereği olarak üç statü için de, hatta statüleriyle ilgili henüz değerlendirme yapılmamış geçici koruma altındakiler bakımından da ortak yükümlülüklerdir.⁴ Bu nedenle, bu çalışmada daha kapsayıcı olan uluslararası koruma kavramı ve statüsü tercih edilmiştir.

³ Bkz. Meltem İneli Çiğer, "Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine," *Göç Araştırmaları Dergisi* 2, no. 3 (2016): 62-92.

Genel olarak Suriyeli sığınmacıların hukuki statüsüne dair ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde incelemeler için bkz. Nuray Ekşi, "Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü," *Legal Hukuk Dergisi* 10, no. 119 (2012): 3-22; Süleyman Dost, "Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu," *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, no. 1 (2014): 27-69.

⁴ İneli Çiğer, "Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma," 78-80.

Uluslararası koruma kavramının kapsadığı bu ortak konulara ilişkin, özellikle uluslararası belgelerde ve literatürde daha fazla somutlaşmış olan mülteci statüsüne ilişkin ilkeler ve kriterler, aynı gerekçeyle, genelleştirilebilir bir biçimde referans alınabilecektir. Bu yaklaşımı benimsediği görülen 6458 Sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*⁵ (YUKK)'nda, “uluslararası koruma statüsünün sona ermesi” halleri üç statü için de ortak bir hükümlerle ve 1951 Sözleşmesi'yle paralel bir içerikte düzenlenmiştir.⁶ Dolayısıyla, 1951 Sözleşmesi özel olarak mülteci statüsüyle ilgili düzenlemeler içerse de, bu düzenlemeler diğer uluslararası koruma statüleri bakımından da, ortaklaştıkları noktalarda, paralel olarak uygulanabilecektir.

Bir bütün olarak uluslararası koruma rejimi olarak adlandırılacak bu kapsamda, DKA yaklaşımının hukuki çerçevesini ve uluslararası koruma statüsünün belirlenmesine etkisini incelemek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle DKA yaklaşımının gerek devletlerin uygulamalarında gerekse de BMMYK belgeleri ışığında, uluslararası koruma rejimine uygunluğu tartışılacaktır. Daha sonra, DKA olarak kabul edilebilecek bölgelerin sağlaması gereken coğrafi ve korumaya ilişkin kriterler irdelenecektir. Son olarak, DKA'nın varlığının uluslararası koruma statüsünün kazanılmasında veya sona erdirilmesinde hangi koşullarda bir değerlendirme kriteri olarak esas alınabileceği, her bir durum için ayrı ayrı incelenecektir.

⁵ RG. 04.04.2013, S. 28615.

⁶ Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınları, 2018), 185; Neva Övünç Öztürk, “1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65, no. 2 (2016): 396 ve 404.

I. DÂHİLÎ KORUNMA ALTERNATİFİ YAKLAŞIMININ ULUSLARARASI KORUMA HUKUKUNDAKİ YERİ

A. Dâhilî Korunma Alternatifi Kavramı

Dâhilî korunma alternatifi, BMMYK'nin bu konseptte hasrettiği Kılavuz İlkeler⁷ başta olmak üzere tüm resmi belgelerinde “*Internal Flight or Internal Relocation Alternative (IFA/IRA)*” İngilizce kavramıyla⁸; bu yaklaşımın sığınma ya da kaçış ekseninden koruma merkezli bir bakış açısına evrilmesiyle de literatürde daha çok “*Internal Protection Alternative (IPA)*” kavramıyla ifade edilmektedir.⁹

Konseptin Türkçe resmi belgelerde ve literatürde karşılığına bakıldığında; BMMYK'nin resmi olarak Türkçeye çevrilmiş *Uluslararası Koruma Hakkında 9 nolu Kılavuz İlkeler* belgesinde “*ülke içinde kaçış ya da yer değiştirme alternatifi*” ve “*dâhilî*

⁷ Bu çalışmada kısaca Kılavuz İlkeler olarak sıklıkla başvurulacak olan bu belge için bkz. United Nations High Commissioner for Refugees, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative” within the Context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, UNHCR, HCR/GIP/03/04, 2003. <https://www.unhcr.org/media/guidelines-international-protection-no-4-internal-flight-or-relocation-alternative-within>.

⁸ İngilizce literatürde Internal Flight Alternative or Internal Relocation Alternative (IFA/IRA) kavramlarını tercih eden çalışmalar için bkz. Hugo Storey, “The Internal Flight Alternative Test: The Jurisprudence Re-examined,” *International Journal of Refugee Law* 10, no. 3 (1998): 499-532; Reinhard Marx, “The Criteria of applying the ‘Internal Flight Alternative’ Test in National Refugee Status Determination Procedures,” *International Journal of Refugee Law* 14, no. 2/3 (2002): 179-218; Ninette Kelley, “Internal Flight/Relocation/Protection Alternative: is it Reasonable?,” *International Journal of Refugee Law* 14, no. 1 (2002): 4-44; Penelope Mathew, “The Shifting Boundaries and Content of Protection: The Internal Protection Alternative Revisited,” in *The Ashgate Research Companion to Migration Law, Theory and Policy*, ed. Satvinder S. Juss (London: Routledge, 2013), 189-206.

⁹ İngilizce literatürde Internal Protection Alternative (IPA) kavramını tercih eden çalışmalar için bkz. James C. Hathaway and Michelle Foster, “Internal Protection/Relocation/Flight Alternative as an Aspect of Refugee Status Determination,” in *Refugee Protection in International Law: UNHCR’s Global Consultations on International Protection*, ed. E. Feller et al. (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 358; Mathew, “The Shifting Boundaries,” 191; Jessica Schultz, *The Internal Protection Alternative in Refugee Law* (Leiden: Brill Nijhoff, 2019), 16; Julian Lehmann, ‘Protection’ in *European Union Asylum Law* (Leiden: Brill Nijhoff, 2020), 142.

kaçış ya da yer değiştirme alternatifi” kavramları, DKA kısaltmasıyla birlikte kullanılmaktadır.¹⁰

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi’nin oluşturduğu “İltica Terimleri Sözlüğü”nde de “Internal Flight Alternative” kavramının Türkçe karşılığı olarak “Dâhilî Kaçış Alternatifi” kavramı kullanılmıştır.¹¹ YUKK’un yasalaşma sürecine hazırlık safhasında, İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan İltica ve Göç Bürosu’nun hazırlamış olduğu yasa tasarısı taslak metninde, müstakil bir madde başlığı olarak “dâhilî korunma” kavramının kullanıldığı görülmektedir.¹² Taslak metnin 62. maddesinde kullanılan bu kavram tam olarak bu çalışmada incelenen konseptle denk düşmektedir.¹³

¹⁰ United Nations High Commissioner for Refugees, *Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No. 9: Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A(2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine dayalı olan Mülteci Statüsü Talepleri*, UNHCR, HCR/GIP/12/09, 2012, para. 51, https://www.refworld.org/themes/custom/unhcr_rw/pdfs/viewer.html?file=https%3A%2F%2Fwww.refworld.org%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fattachme%2F55fa62e64.pdf.

¹¹ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, *İltica Terimleri Sözlüğü*, erişim tarihi Ocak 9, 2024, <https://www.goc.gov.tr/iltica-terimleri-sozlugu>.

¹² 2011 yılının Ocak ayında kamuoyuna açıklandığı anlaşılan taslak metne resmi sitelerden artık erişilememekle birlikte o dönem yazılmış kimi akademik çalışmalarda tasarı metni ve ilgili madde incelenmektedir. Bkz. Y Yeşim Özer, “Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası Göç: Yasalaşma ve İdari Yapılanma Sürecinin Değerlendirilmesi,” *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 45 (2011): 79. Ayrıca, kanun tasarısının tam metni için bkz. erişim tarihi Mart 4, 2024, <http://www.madde14.org/index.php?title=Yabanc%C4%B1lar+ve+Uluslararası%C4%B1+Koruma+K+anunu+Tasar%C4%B1s%C4%B1+Tasla%C4%9F%C4%B1>.

¹³ Bu maddeye göre, “dâhilî korunma” bir bireyin “zulüm veya ciddi zarar görme tehdidine karşı vatandaşı olduğu ülke veya önceki ikamet ülkesinin belirli bir bölgesinde koruma sağlanabilmesi ve ... ülkenin o bölgesine güvenli ve yasal bir şekilde seyahat edebilecek ve yerleşebilecek durumda” olunması halidir ve bu bireyin “uluslararası korumaya muhtaç olmadığı” sonucuna bizi götürür. Belirtmek gerekir ki, 6458 Sayılı kanunda yer verilmeyen bu madde ve hatta kavram TBMM’ye sunulan yasa tasarısı metninde de yer almamaktadır. Bkz. erişim tarihi Mart 4, 2024, <https://www.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0619.pdf>. Ancak söz konusu maddenin içeriğinin, YUKK’un “Karar” başlıklı 78. maddesinin 4. fıkrasına, “dâhilî korunma” kavramı kullanılmaksızın aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Türkçe literatürde, doğrudan bu konseptte hasredilmiş çalışmaya rastlanmamakla birlikte, genel olarak uluslararası koruma statülerine ilişkin incelemelerde “*dâhilî kaçış*”¹⁴ ve “*dâhilî korunma*”¹⁵ kavramlarının aynı çerçevede kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada, yaklaşımın uluslararası literatürdeki koruma merkezli gelişimi de dikkate alınarak, “*dâhilî korunma alternatifi*” kavramı DKA kısaltmasıyla birlikte tercih edilmiştir.

B. Dâhilî Korunma Alternatifi Yaklaşımının Uygulamada Ortaya Çıkışı

Zulüm korkusuyla göç insanlık tarihi kadar eski bir olgu olsa da, bu olgunun uluslararasılaşması ve sığınma arayanların durumlarının hukuki bir çerçeveye kavuşturulması 20 yy.’da, özellikle iki Dünya savaşının yarattığı zorunlu göç hareketlerinin etkisiyle ve insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasına ilişkin hassasiyete bağlı olarak mümkün olmuştur.¹⁶ 1951 Sözleşmesi bu gelişmelerin sonucudur.

1980’li yıllardan itibaren başlayan, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle artan, genelde iç savaş kaynaklı yoğun sığınmacı akınları, özellikle bu akınlardan en çok etkilenen Batılı devletlerin sığınmacılar için yeni politikalar geliştirmelerine neden olmuştur. Bu politikalar, 1951 Sözleşmesi’nin sığınma arayanları koruma temelli yaklaşımının aksine, devletleri sığınmacı akınlardan korumayı, en azından bu hareketleri kontrol altına almayı amaçlamaktadır.¹⁷ Sığınmacı akınları, daha çok ve doğal olarak ekonomik olarak gelişmiş/sanayileşmiş ülkelere yönelmektedir. Bu ülkelerin sığınmacı akınlarını kontrol etme çabası, başta ekonomik olmak

¹⁴ Meltem İneli Ciğer, “Silahlı Çatışma Durumlarında Ayrım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Korunması,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, no. 1 (2018): 199-237; Işıl Özkan, *Göç - İltica ve Sığınma Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 116.

¹⁵ Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 240.

¹⁶ Ahmet Hamdi Topal, *Mülteci Hukuku ve Silahlı Çatışma Kaynaklı Sığınmacılar* (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2019), 7-23.

¹⁷ B. S. Chimni, “The Geopolitics of Refugee Studies: A View from the South,” *Journal of Refugee Studies* 11, no. 4 (1998): 350-374.

üzere, kültürel, demografik vb. birçok sebeple, genel olarak göç hareketlerini kontrol etme politikalarının bir parçasıdır.¹⁸

Sığınmacı akınlarından etkilenen ülkelerin mülteci statüsünün belirlenmesi süreçlerinde DKA konseptine sarılmaları özellikle 1990'lı yıllarda yoğunlaşmıştır. Bunda, milyonlara varan sayıda sivilin yerinden edildiği toplumlararası çatışmalarla karakterize olan silahlı çatışmaların etkisi büyüktür.¹⁹ Bu şiddet olayları başta buldukları coğrafi bölgeyi, nihayetinde Batı Avrupa ülkelerini ciddi olarak etkileyen mülteci akınlarına neden olmuştur. Üstelik bu mülteci akınları geçmişte karşılaşılan, iki Dünya savaşı ve Soğuk Savaş kaynaklı kitlesel göç hareketlerine nazaran sadece yoğunluk bakımından değil, kapsadığı kitleler bakımından da özgünlük taşımaktaydı. Artık kıta içinden değil, çoğunluğu başka kıtalardan; dilsel, dinsel ve kültürel olarak geldikleri ülke toplumlarından farklı kitleler söz konusuydu.²⁰ Milyonlarca sivilin ülkelerini terk ederek sığınma aradığı bu olaylar karşısında Avrupa devletlerinin tepkisi sınırları kapatmak ya da bir biçimde ülkeye giriş yapmış bireylerin sığınma taleplerini reddedecek gerekçeler yaratmak şeklinde olmuştur.²¹

Dâhilî korunma alternatifi yaklaşımı da bu çerçevede, mülteci akınlarından en çok etkilenen devletlerin “sorunu kökeninde çözmeye” amacı doğrultusunda,²²

¹⁸ Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 9-11.

¹⁹ Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 11-15.

²⁰ Batı Avrupa devletlerinin sığınma arayanlara yönelik eski/geleneksel açık ve konuk sever tutumlarının ancak “kendileri gibi” olanlar söz konusu olduğunda geçerli olduğuna; “politik, ırksal ve kültürel olarak farklı” olanlarla karşılaşıldığında bu tutumun değiştiğine yönelik eleştirel bir yaklaşım için bkz. Hathaway and Foster, “Internal Protection,” 359-60.

²¹ İlk sığınma ülkesi ya da güvenli üçüncü ülke gibi yaklaşımlar bu zorlaştırıcı uygulamalara örnek olarak verilebilir. Devletlerin sığınma arayan bireylerin mülteci statülerine ilişkin değerlendirme süreçlerinde başvurduğu bu uygulamaların sığınma arayanlar bakımından taşıdığı risklerle ilgili olarak bkz. Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 151-162.

²² Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 9.

devletlerin uygulamalarında ortaya çıkmıştır.²³ Burada “sorun” ifadesinden kastedilen gittikçe artan sığınma talepleri; “kökeninde çözüm” ise sığınma arayanların mültecileşmesine gerek kalmadan, mümkün olduğunca kendi ülkelerinde kalarak korunma bulmalarıdır. Dolayısıyla, kontrolsüz göçün ve sığınmacı akınlarının önüne geçmek isteyen devletlerin uygulamalarında ortaya çıkan DKA konseptinin kökeninde, mülteci hukukunun özünü oluşturan bireylerin ve onların temel haklarının korunması düşüncesinin olmadığını not etmek gerekir.²⁴

C. Dâhilî Korunma Alternatifi Yaklaşımının 1951 Sözleşmesi’ne Uygunluğu

DKA konsepti ne 1951 Sözleşmesi’nde ne de 1967 tarihli Ek Protokol’de açıkça zikredilmektedir. Bu belgelerin hazırlık süreçlerinde de uluslararası koruma statüsünü etkileyebilecek böyle ya da benzer bir kritere dair tartışmanın yapılmadığı anlaşılmaktadır.²⁵ Bir önceki başlıkta da ifade edildiği üzere, bu yaklaşım uygulamada ortaya çıkmıştır ve “bireyin ülkesinde korunma bulması

²³ Hathaway and Foster, “Internal Protection,” 360.

Özellikle 90’lı yıllarda yoğunlaşan ulusal uygulama örneklerine ve yargı kararlarına dair analitik bir liste için bkz. ELENA, *Research Paper on the Application of the Concept of Internal Protection Alternative*, November 1998 (updated autumn 2000), <https://www.refworld.org/reference/research/ecrc/2000/en/37752>.

²⁴ 1990’lı yıllarda yaşanan iç savaşlardan etkilenen sivillerin korunması amacıyla, özellikle Bosna-Hersek’te hayata geçirilen “güvenli bölge” uygulamalarını da aynı politikaların parçası olarak değerlendirmek mümkündür. Soykırıma varan suçların yaşandığı, “güvenli olmaktan başka her şey” olarak nitelendirilen bu bölgeler, sivillerin korunmasından çok silahlı çatışmaların yarattığı mülteci akınlarını minimize etmek amacıyla oluşturulmakla eleştirilmiştir. Bu uygulamaların, korunması hedeflenen sivillerin özellikle temel insan hakları bakımından taşıdığı risklere dair bkz. Lider Bal, “Risks Posed by Safety Zones Intended to Protect Civilians in Armed Conflicts: An Evaluation on the Fundamental Rights of Persons to be Protected,” in *Selected Discussions on Social Science Research*, ed. B. Tunçsiper, F. Sayın, B. Hergüner, F. İ. Aydın (London: Frontpage Publications, 2019), 684-708.

²⁵ Jessica Schultz and Terje Einarsen, “The Right to Refugee Status and the Internal Protection Alternative: What Does the Law Say?,” in *Human Rights and the Refugee Definition*, ed. Bruce Burson and David James Cantor (Leiden: Brill Nijhoff, 2016), 276-277.

mümkünse sığınma aramasına gerek yoktur” düşüncesi, bu yaklaşımın özünü oluşturmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, ulusal uygulama örnekleri bu yaklaşımı sistematik hale getirecek, yeterince açık ve yeknesak kriterlere dayanmamaktadır.²⁶ Ayrıca, devletlerin sığınmacı akınlarını engelleme motivasyonlarıyla ortaya çıkan DKA uygulamalarını, uluslararası mülteci hukukunun sığınma aramak zorunda kalan bireyleri koruma odaklı yaklaşımıyla birlikte ele almak gerekmektedir. Bu nedenle, DKA uygulamalarını temellendiren ulusal ve bölgesel düzenlemelerin, özellikle 1951 Sözleşmesi bağlamında hukuki dayanağı irdelenmelidir.

Konuyla ilgili temel belgelerin sessizliği karşısında, BMMYK’nin uluslararası mülteci hukukuna uygun DKA uygulamalarına ilişkin geliştirdiği kriterler bu noktada referans niteliğindedir.²⁷

Öncelikle belirtmek gerekir ki, DKA konseptinin hukuki dayanağı 1951 Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımının negatif yorumundan hareketle oluşturulmaktadır.²⁸ Sözleşme’nin mülteci kavramını tanımlayan 1A(2) maddesine göre,

²⁶ Marx, “The Criteria,” 179.

²⁷ 3 Aralık 1949 tarih ve 319(IV) sayılı kararıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kurulmuş olan BMMYK, 1951 Sözleşmesince de Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını izleme ve kolaylaştırma görevleriyle donatılmıştır (md. 35). Bu çerçevede açıklayıcı ve yorumlayıcı kılavuzlar hazırlayan BMMYK’nin, mülteci hukukuyla ilgili diğer birçok konuda olduğu gibi DKA ile ilgili geliştirdiği kılavuz ilkeleri, 1951 Sözleşmesi’nin güncel gelişmeleri dikkate alarak yeni koşullarda uygulanabilirliğini sağlama girişimi olarak nitelendirmek mümkündür. Dâhilî Korunma Alternatifine İlişkin Michigan Kılavuz İlkeleri gibi akademik çevrelerdeki çabaları da bu çizgide değerlendirmek gerekir. Bkz. “The Michigan Guidelines on the Internal Protection Alternative”, *Michigan Journal of International Law* 21, no.1 (1999): 134-141.

Bu çabaların önkoşulu, şüphesiz, uluslararası antlaşmalar hukukuna uygun yorum metodlarına ve 1951 Sözleşmesi’nin insani ve koruyucu özüne sadık kalınmasıdır. Bkz. James C. Hathaway and Michelle Foster. *The Law of Refugee Status* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 4-12; Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 27-36).

²⁸ Schultz and Einarsen, “The Right to Refugee Status,” 280; Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 332.

“[...] ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen [...]”

bireyler bu statüden yararlanabilmektedir. BMMYK'nin *Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı*²⁹ (bundan sonra kısaca “Elkitabı”)’na göre de:

“Zulme uğrama korkusunun, her zaman, mültecinin vatandaşı olduğu ülkenin topraklarının tümünü kapsamaması gerekmez. Etnik çatışmalarda ya da iç savaşa varan ciddi karışıklık durumlarında, belirli bir etnik ya da ulusal gruba yönelen zulüm, ülkenin yalnızca bir kısmında ortaya çıkabilir. Bu gibi durumlarda, eğer zulme uğrayan kişi, ülkesinin başka bir bölgesine kaçarak sığınabileceği halde, bunu yapmasının beklenmesi makul değilse, mülteci statüsü haricinde tutulmayacaktır.” (para. 91)

Hem Sözleşme’deki tanımında hem de Elkitabı’nın yaklaşımında görülmektedir ki, “zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korku” mülteci statüsünün belirlenmesinde anahtar role sahip kriterdir.³⁰ Bu korku, bireyin vatandaşı olduğu ya da bulunduğu ülkede kalarak sona erdirilebiliyorsa, bu kriter sağlanmadığından bireyin uluslararası korumadan yararlanması mümkün olmayacaktır. Bu olasılığı gündeme getiren ülke içindeki “güvenli” ve sığınılması “makul” bölge, tam olarak DKA’ya tekabül etmektedir.

²⁹ İlk defa 1979 yılında yayımlanan bu metin, sonuncusu 2019 yılında olmak üzere düzenli olarak güncellenmiştir: United Nations High Commissioner for Refugees, *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, Geneva: UNHCR, 2019, <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/handbook-procedures-and-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention-and-1967>.

³⁰ UNHCR, *Handbook*, para. 37; Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 246; Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 195.

Bu yaklaşım, koruma yükümlülüğünün öncelikle bireyin vatandaşı olduğu devletin sorumluluğunda olduğu, uluslararası toplumun yükümlülüğünün ikincil, dolayısıyla ancak birey kendi ülkesinde koruma bulamazsa ortaya çıkacağı anlayışının bir sonucudur.³¹ Bu açıdan, DKA yaklaşımıyla uluslararası korumanın ikame/ikincil niteliği arasından doğrudan bir bağ vardır.³²

Hathaway ve Foster, BMMYK'nin Elkitabı'ndaki yaklaşımını, bireyin menşe devletten beklemesi gereken korumaya vurgu yapmadan yalnızca zulüm korkusu duymasının haklı nedene dayanıp dayanmadığı kriterine odaklandığı gerekçesiyle eleştirmektedir.³³ 1951 Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımında belirleyici olan iki unsur vardır: haklı sebeplerle korku ve menşe devletin korumasından mahrum olma. Bu iki unsur, şüphesiz, birbiriyle ilintilidir; ancak, vurgunun sadece ilkinin yapılması, bireyin içinde bulunduğu durumu öznel bir hale sokmakta, korkusunun haklılığını ispatla ilgili ek bir yükümlülük yüklemektedir.³⁴

Ayrıca, Hathaway ve Foster'a göre, 1951 Sözleşmesi'nde sığınma arayışına ilişkin bir kriter olmayan makullük, Elkitabı'nda bir haklılık testine dönüştürülerek, Sözleşme'nin koruyucu ruhuyla tezat, "cezalandırıcı bir çağrışım" yaratmaktadır.³⁵ Esasen burada eleştirilen sığınma arayışının haklılığına ilişkin değerlendirmedeki bakış açısidir. Bireyin uluslararası korumadan yararlanmasının tek kriteri ulusal korumadan yararlanamaması halidir. Menşe

³¹ Marx, "The Criteria," 182; Kelley, "Internal Flight," 7.

Buna karşın, uluslararası korumanın, ancak ve mutlaka menşe devlette koruma sağlanamadığında gündeme gelebilecek ikincil ya da ikame bir koruma olarak değil de "tamamlayıcı koruma" olarak nitelendirilmesi gerektiği düşüncesini de not etmek gerekir. Bkz. Jane McAdam, *Complementary Protection in International Refugee Law* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 49-51. Bu yaklaşım farklılığı, özellikle uluslararası korumanın "son çare" olarak nitelendirilmemesi gerektiğine ilişkin bir sonuca götürmektedir. "DKA'nın uluslararası koruma statüsünün kazanılmasına etkisi" başlığında da vurgulanacağı üzere, uluslararası hukuk sığınma aramayı son çare olarak görmemektedir.

³² Mathew, "The Shifting Boundaries," 191; Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 120.

³³ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 335-337.

³⁴ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 351-352.

³⁵ Hathaway and Foster, "Internal Protection," 362.

devletin kabul edilebilir ulusal koruması söz konusu değilse, kişinin ayrıca ülkenin başka bir yerine sığınmasının makul olup olmamasına bakılmaması gerekir.³⁶

Sığınma ihtiyacına ilişkin değerlendirmeyi nesnelleştirme çabasıyla referans alınan makullük testi, kriterlerinin belirsizliği nedeniyle, uygulamada da tutarsız sonuçlar ortaya çıkarmakla eleştirilmektedir.³⁷ Özellikle, bireyi sığınma arayışına iten tehlikelerin ve risklerin DKA'ya sığınarak giderilebileceğine ilişkin makullük değerlendirmesinin dışarıdan bir gözle nesnel olarak yapılabileceği iddiası soru işaretleri yaratmaktadır.³⁸ Gerçekten de fazlasıyla "esnek" ve "göreceli" bir değerlendirme olan makullük, duruma ya da koşullara nereden baktığınıza göre farklı sonuçlar ortaya çıkmasına neden olabilecektir.³⁹

BMMYK'nin 90'lı yıllar boyunca DKA konseptiyle ilgili yayımladığı belgelerde makullük yaklaşımı belirli ölçüde korusa da;⁴⁰ vurgunun, söz konusu alternatif alanlarda sağlanan korumanın niteliğine kaydığı örnekler de mevcuttur.⁴¹ Böylece, yalnızca sığınma arayan bireyin ülke içinde başka bir bölgeye sığınmasının makul olup olmaması değerlendirmesi yaparak bireye bir tür, bütün seçenekleri eledikten sonra uluslararası koruma arama yükümlülüğü yüklemek yerine, öncelikle söz konusu alternatif bölgenin gerçekten ulusal korumayı sağlamaya elverişli olup olmadığına bakılması beklenecektir. Böylece, makullük testi tamamıyla bir kenara bırakılmamış olsa da, DKA olarak nitelendirilebilecek bölgenin sağladığı korumanın niteliği öncelikle, en azından

³⁶ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 351-354.

³⁷ Kelley, "Internal Flight," 26; Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 102.

³⁸ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 352.

³⁹ Hathaway and Foster, "Internal Protection," 385-389.

⁴⁰ United Nations High Commissioner for Refugees, *UNHCR Position Paper on Relocating Internally as a Reasonable Alternative to Seeking Asylum (The So-Called "Internal Flight Alternative" or "Relocation Principle")*, UNHCR, 1999, para. 9, <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/1999/en/13678>.

⁴¹ United Nations High Commissioner for Refugees, *Information Note on Article 1 of the 1951 Convention*, UNHCR, 1995, para. 6, <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/1995/en/20360>.

birlikte değerlendirilecektir.⁴² “Koruma odaklı” olarak adlandırılan bu yaklaşım, 1951 Sözleşmesi’nin felsefesine de uygundur.⁴³

D. Dâhilî Korunma Alternatifi Yaklaşımının Uluslararası İnsan Hakları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Sığınma arayanların hukuki statülerine ilişkin değerlendirmeler, temelde bu kişilerin insan olmaktan kaynaklı haklarının korunmasını esas almaktadır. 1951 Sözleşmesi’nin Başlangıç bölümünde de bu ilişki vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, bu kişilerin tabi oldukları hukuki rejim ve sahip oldukları hak ve yükümlülükler yalnızca dar anlamda mülteci hukuku çerçevesinde değil, mülteci hukukunun ilintili olduğu, hatta parçası olarak değerlendirilmesi gereken ve tamamlayıcılık işlevi üstlenen uluslararası insan hakları hukuku dikkate alınarak tespit edilmelidir.⁴⁴ Ayrıca, başta mülteci statüsü olmak üzere, uluslararası koruma statülerinden yararlanabilme kriterlerine ilişkin değerlendirmenin evrimsel ve gelişimsel bir çizgi takip eden “*insan hakları paradigması*” dikkate alınarak yapılması gerektiğine ilişkin net bir eğilim de vardır.⁴⁵

Uluslararası mülteci hukukunun, genel insan hakları yaklaşımının ötesine geçerek mülteci tanımına uyan kişilerin özgün ihtiyaçlarını ve haklarını düzenlemesi itibariyle işlevini azımsamamak ve hakkını teslim etmek gerekir.⁴⁶

⁴² Bríd Ní Ghráinne, “The Internal Protection Alternative Inquiry and Human Rights Considerations – Irrelevant or Indispensable?,” *International Journal of Refugee Law* 27, no. 1 (2015): 46.

⁴³ Hathaway and Foster, “Internal Protection,” 363; Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 85.

⁴⁴ UNCHR, *Note on International Protection*, A/AC.96/898, 3 July 1998, para. 1; McAdam, *Complementary Protection*, 29-33; Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 108; Ertuğrul Yazar, “Mültecilerin İnsan Haklarının Korunmasında Anayasa Mahkemesinin Rolü,” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26, no. 4 (2022): 318; Ceren Karagözoğlu, “Non-Refoulement İlkesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Uygulanması,” *Public and Private International Law Bulletin* 43, no. 1 (2023): 317.

⁴⁵ David J. Cantor, “Defining Refugees: Persecution, Surrogacy and the Human Rights Paradigm,” in *Human Rights and the Refugee Definition*, ed. Bruce Burson and David James Cantor (Leiden: Brill Nijhoff, 2016), 349-395.

⁴⁶ James C. Hathaway, “Reconceiving Refugee Law as Human Rights Protection,” *Journal of Refugee Studies* 4, no. 2 (1991): 117.

Bununla birlikte, özellikle de devletlerin iradesinin uluslararası antlaşmaların bağlayıcılık şartı olması karşısında, 1951 Sözleşmesi'nin şu ya da bu nedenle dışında kalan kişiler bakımından yararlanabilecekleri uluslararası koruma statüsünün ve buna bağlı hakların tespiti için, uluslararası ve bölgesel nitelikteki insan hakları belgeleri çok daha etkili hukuki dayanaklar olabilmektedir.⁴⁷

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, bu anlamda önemli bir örnektir. Bu belgede ifadesini bulan insan haklarına dair temel ilkeler ve bu ilkelerin sonucu olarak ortaya çıkan *erga omnes* nitelikteki hak ve yükümlülükler, devletlerin iradesine dayanan sözleşmesel yükümlülüklerin ötesine geçen bir etkinlik yaratmaktadır.⁴⁸ Böylece her bir bireyin, mülteci statüsüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın, uluslararası insan hakları hukukundan kaynaklanan sığınma arama hakkı, ülkeyi terk etme hakkı, seyahat serbestisi gibi hakların, DKA uygulamaları bakımından da dikkate alınması gerekecektir. Vurgulamak gerekir ki, uygulamada DKA yaklaşımıyla gerilimli bir ilişkileri olan bu haklar,⁴⁹ 1951 Sözleşmesi'nin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden kendisine devşirerek temel aldığı haklardır.⁵⁰

Ayrıca, uluslararası insan hakları hukuku, mülteci hukukuna dair esas alabileceğimiz 1951 Sözleşmesi'nde tarif edilen kişilere dair, hatta olası coğrafi kısıt nedeniyle iyice daraltılmış şartların ötesine geçerek, herkesin insan olmaktan kaynaklı haklarını esas aldığından daha geniş bir korunan kişi kategorisi sunmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin coğrafi kısıtla 1951 Sözleşmesi'ne taraf olması nedeniyle Avrupa dışından gelen sığınma arayanların mülteci statüsü, dolayısıyla bu statüye bağlı 1951 Sözleşmesi'nden kaynaklı hakları tartışılabilir hale gelirken;

⁴⁷ Topal, *Mülteci Hukuku*, 167-168.

⁴⁸ Belirtmek gerekir ki, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oylanmadan kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (A/RES/3/217 A) niteliği gereği örgütsel ya da sözleşmesel bir yükümlülük doğurmamaktadır. Bu Beyanname'de yer alan haklar hukuki gücünü, Uluslararası Adalet Divanı'nın Barcelona Traction kararında teyit ettiği üzere, uluslararası hukukun genel ve teamüli kurallarının bir ifadesi olmalarından ve *erga omnes* niteliklerinden almaktadır. Bkz. ICJ, *Case Concerning the Barcelona Traction, Light and Fower Company, Limited*, Judgement of 5 February 1970, para. 33-34.

⁴⁹ Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 7.

⁵⁰ McAdam, *Complementary Protection*, 5.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) sayesinde, bireylerin hukuki statüsü ne olursa olsun temel hakları koruma bulmaktadır.

Bu argümanı bu çalışma kapsamında somutlaştırmak gerekirse; örneğin sığınma arayan bireylerin haklarına ilişkin DKA'nın hukuki etkileri bakımından akla gelebilecek ve "uluslararası korumanın temel taşı"⁵¹ olarak nitelendirilen "geri göndermeme ilkesi" 1951 Sözleşmesi temelinde ileri sürülemezse dahi, İHAS'ın 2. maddesinde düzenlenen "yaşam hakkı" veya 3. maddesinde düzenlenen "işkence ve kötü muamele yasağı" bağlamında uygulama bulmaktadır.⁵² *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi* (İHAM)'nin bu çerçevede vermiş olduğu kararlarla,⁵³ hatta ulusal hukuk düzeninde Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluyla,⁵⁴ geri göndermeme ilkesi sadece mülteci hukuku kapsamında değil, daha geniş ve etkili bir çerçevede insan hakları belgeleri ve mekanizmalarıyla korunmaktadır.

Mülteci hukuku ile arasındaki bu özel ilişki nedeniyle insan hakları hukuku, DKA yaklaşımıyla ilgili değerlendirmelerde önemli bir referans niteliğindedir.

II. DÂHİLÎ KORUNMA ALTERNATİFİNİN KARŞILAMASI GEREKEN KRİTERLER

DKA yaklaşımının, özellikle 1951 Sözleşmesi bağlamında sahip olduğu "kırılğan temel"e rağmen, devletlerin uygulamalarında, BMMYK belgelerinde ve hatta uygulamalara yönelik eleştirel yaklaşan akademik çalışmalarda dahi kabul gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.⁵⁵ Bu aşamadan itibaren önemli olan, bir bölgenin DKA olarak nitelendirilebilmesi için karşılaması gereken koşulların neler olduğunun tespitidir.

DKA yaklaşımının 1951 Sözleşmesi'ne uygunluğu başlığında da irdelendiği üzere, BMMYK'nin konuyla ilgili çalışmalarında DKA'nın varlığından

⁵¹ McAdam, *Complementary Protection*, 8.

⁵² Bu konuda bkz. UNCHR, *Note on International Protection*, A/AC.96/898, 3 July 1998, para. 11; Öztürk, "1951 Tarihi", 421-422; Karagözoğlu, "Non-Refoulement".

⁵³ Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 298-302.

⁵⁴ Yazar, "Mültecilerin İnsan Haklarının,".

⁵⁵ Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 118.

bahsedilebilmesi için özellikle iki kriterin karşılanması gerektiği düşünülmektedir: güvenlik ve makullük. Aslında bu iki kriteri birbirinden ayırmak pek mümkün görünmemektedir. Zira bir yer ancak sığınmak için güvenliyse oraya sığınılmasını beklemek makuldür. Ayrıca, makullük testine yönelik haklı eleştiriler de hatırlandığında, DKA'nın karşılanması gereken koşulları koruma odaklı bir yaklaşımla ele almak daha yerinde olacaktır. Ancak öncelikle ve yine koruma odaklı yaklaşımın gereği olan, DKA olarak nitelendirilebilecek bölgenin karşılanması gereken coğrafi özellikler incelenmelidir.

A. Coğrafi Alana İlişkin Kriterler

1. Açıkça Belirli Olma

DKA olarak nitelendirilecek bölge spekülatif ya da teorik olarak değil, reel olarak var olmalıdır ve açıkça belirlenmelidir.⁵⁶ Kılavuz İlkeler'e göre, mülteci statüsünün belirlenmesinde DKA'nın varlığı bir değerlendirme kriteri olacaksa, belirli bir bölge tanımlanmış olmalıdır.⁵⁷ Bu tanımlama her şeyden önce bölgenin coğrafi sınırlarına ilişkindir. Bireyin menşe ülkenin belirli bir bölümünde koruma bulacağı iddiası, takip eden başlıklarda incelenecek olan koruma kriterlerine ilişkin bir değerlendirme yapılmasına imkân verecek biçimde, söz konusu bölgenin açıkça ve net bir biçimde belirlenmesine bağlıdır.

Bu kriter ışığında Avrupa devletlerinin uygulamalarını inceleyen ECRE'ye göre, "DKA bir değerlendirme kriteri olarak ileri sürülmüşse, değerlendirmeyi yürüten makamlar tanımlanmış sınırlar içinde belirli bir yer belirtmelidir. Bu yer başvuru sahibi tarafından kolayca tespit edilebilmelidir". Bu çerçevede iyi uygulama örnekleri de olmakla birlikte, birçoğunda belirli bir alan spesifik olarak belirtilmeden genel olarak DKA varsayımı üzerinden değerlendirme yapılması eleştirilmektedir.⁵⁸ Bu genelleştirme, menşe ülkesi aynı olan farklı başvuru sahipleri bakımından da söz konudur. Ülkenin belirli bir bölümü ya da kenti DKA olarak nitelendirilerek,

⁵⁶ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 342.

⁵⁷ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative,"* para. 6.

⁵⁸ European Council on Refugees and Exiles (ECRE), *Actors of Protection and the Application of the Internal Protection Alternative, European Comparative Report*, 2014, 58.

bütün başvurular bakımından bu varsayım üzerinden hareket edilmektedir. Halbuki, her bir vakiada her bir başvurucu bakımından spesifik bir DKA olasılığı temellendirilmelidir.

Bireyin alternatif olarak sığınabileceği bölgenin hiç belirlenmemiş olması ya da belirlenmiş olmakla birlikte kabaca tarif edilmiş olması, bireyin o bölgeye yerleşebilme olasılığı ile ilgili değerlendirmenin yeterli hassasiyetle yapılmadığını da gösterir.⁵⁹ Bu eksiklik, ilerleyen başlıklarda tartışılacak olan değerlendirme usulüne ve ispat yüküne ilişkin de sorunlar ortaya çıkaracaktır. Varlığı ve sınırları net bir biçimde ortaya konulamamış bir DKA iddiası, uluslararası koruma statüsüne ilişkin değerlendirme yapan devlet otoritelerinin ispat yükünü tam olarak yerine getirmediği anlamına geleceği gibi, birey bakımından da bu iddiayı çürütmesine imkân vermeyecektir.

2. Erişilebilirlik

DKA'nın coğrafi özelliklerine ilişkin bir diğer kriter erişilebilirliğidir. Kılavuz İlkeler'e göre DKA'nın birey bakımından nispeten "*kolayca, güvenle ve hukuken erişilebilir*" olması gereklidir.⁶⁰ Bölgenin coğrafi olarak erişilebilirliğini birey bakımından zorlaştıracak ve fiziki tehlike yaratacak, örneğin "*mayın tarlaları, hizip çatışmaları, değişken savaş cepheleeri, eşkıyalık ya da diğer taciz ve sömürü türleri*" gibi engellerin varlığı halinde, bu bölge o birey bakımından DKA olarak nitelendirilemeyecektir.⁶¹

Benzer bir biçimde bireyin, ülke içindeki güvenli bölgeye erişmek için zulüm korkusunu yaşadığı bölgeden geçmesi gerekiyorsa ya da zulüm korkusunun kaynağında yer alan kamu otoritesi veya devlet dışı grup tarafından kontrol edilen

⁵⁹ ECRE, *Actors of Protection*, 58.

⁶⁰ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative"*; Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 342; Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 197-200. Coğrafi alanın erişilebilirliği ile ilgili bu kriterlere Avrupa Birliği Vasıflandırma Yönergesi'nde de yer verilmiştir (md. 8/1).

⁶¹ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative,"* para. 10.

bir havalimanını kullanması gerekiyorsa, söz konusu bölge o birey bakımından “güvenli” bir biçimde erişilebilir bir DKA niteliğinde değildir.⁶²

DKA'nın erişilebilirliği ile ilgili Kılavuz İlkeler'de belirtilen bir diğer kriter de bölgenin birey bakımında yasal olarak erişmeye ve yerleşmeye uygun olmasıdır. Bireyin söz konusu bölgeye güvenle erişmesi mümkün olsa dahi “*yasal statüsünün belirsizliği*” nedeniyle burada kalması mümkün olmayacaksa, hatta güvensiz bölgelere gitmeye zorlanacaksa, bu bölge birey bakımından DKA olarak nitelendirilemeyecektir.⁶³

Kılavuz İlkeler'de vurgulanan bu kriterler göstermektedir ki, DKA'nın fiziksel olarak erişilebilirliği, genel geçer bir değerlendirmenin sonucu değil özel olarak ilgili birey bakımından güvenli ve gerçekçi bir olasılık olmasına bağlıdır. Sığınma arayan birey için, ülke içerisinde hareket etmek ülkeyi terk etmekten şu ya da bu nedenle daha zor olabilir.⁶⁴ Örneğin bireyin yaşadığı bölge uluslararası sınıra yakınsa ve/veya ülke içerisinde sığınma bulabileceği alana erişmek için kaçınılmaz olarak güvenli olmayan bir bölgeden geçmesi gerekiyorsa, bu durumda DKA erişilebilir olarak nitelendirilemez. DKA'nın erişilebilir olup olmadığı ile ilgili değerlendirmede kriter bunun sığınma arayan bireyden beklenemeyecek ölçüde “aşırı derecede zor” olup olmadığıdır.⁶⁵ Dolayısıyla erişilebilirlik değerlendirmesi, bireyin her durumda ya da her ne pahasına olursa olsun DKA'ya erişme ihtimaline, hatta denemiş olmasına göre değil, bireyden bunu beklemenin makul olması bakımından yapılmalıdır.

İHAM'ın Salah Sheekh kararında da teyit ettiği üzere,⁶⁶ DKA olarak nitelendirilebilecek coğrafi alana ilişkin bu koşullar, en baştan ve açıkça

⁶² UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 11.

⁶³ UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 12; Hathaway and Foster, “Internal Protection,” 391.

⁶⁴ Guy S. Goodwin-Gill and Jane McAdam, *The Refugee in International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 124.

⁶⁵ Goodwin-Gill and McAdam, *The Refugee in International Law*, 126.

⁶⁶ ECtHR, *Salah Sheekh v the Netherlands*, no.1948/04 (11.01.2007) para. 141, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%7B%22001-78986%22%7D%7D>.

sağlanmadan uluslararası koruma statüsüne ilişkin değerlendirmede DKA dikkate alınmamalıdır.⁶⁷

B. Sağlanan Korumanın Niteliğine İlişkin Kriterler

Hathaway ve Foster'a göre, DKA olarak nitelendirilebilecek bölge, 1951 Sözleşmesi'nin diline ve ruhuna uygun olarak, bireyin uluslararası korumadan yararlanmasına gerek kalmadan yaşadığı zulümden ya da zulüm korkusundan kurtulmasına gerçekten "çare" ("antidote") olabilmelidir.⁶⁸ Böyle bir değerlendirme, şüphesiz, her bir birey için kendi koşulları bakımından ayrı ayrı yapılmalıdır. Ancak, bireyin ulusal korumadan yararlanarak zulüm korkusundan uzaklaşmasına imkân verebilecek bir korumanın niteliğine ilişkin de çeşitli kriterler şekillenmiştir.

Literatürde "meaningful protection"⁶⁹, "affirmative protection"⁷⁰ ya da "adequate protection"⁷¹ olarak nitelendirilen bu korumanın DKA'da sağlandığının varsayılabilmesi için aranan kriterleri, korumanın kim tarafından sağlandığı, sürekliliği ve sağlanması beklenen asgari temel haklarla ilgisi başlıkları altında incelemek mümkündür.

1. Korumanın Kim Tarafından Sağlandığı

Bireyin uluslararası korumaya ihtiyaç duymamasına dayanak teşkil edecek ulusal korumadan kasıt, ilke olarak, devletin korumasıdır.⁷² Ulusal korumanın yokluğu, devletin başarısız ya da isteksiz olmasından kaynaklanabileceği gibi kamu otoritelerinin zulüm korkusunun doğrudan kaynağı olmasından da kaynaklanabilir. Belirtmek gerekir ki, devletin bireyi korumada başarısız ya da isteksiz olması hali ulusal korumanın yokluğu ve bireyin zulme uğrama riski için

⁶⁷ ECRE, *Actors of Protection*, 66.

⁶⁸ Hathaway and Foster, "Internal Protection," 392.

⁶⁹ Hathaway and Foster, "Internal Protection," 404; "The Michigan Guidelines," para. 5.

⁷⁰ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 351.

⁷¹ Marx, "The Criteria," 206.

⁷² Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 289.

başlı başına yeterli görünmektedir.⁷³ Bunun da ötesinde, korkunun kaynağı bizzat kamu otoritelerinin kendisiyse, birey bakımından menşe ülkenin herhangi bir yerinde DKA'dan bahsetmek, ilke olarak, mümkün değildir.⁷⁴

Bu varsayımın yanlışlanabilmesi ancak tehdidin devletin yalnızca belirli bir bölgesinde devlet kontrolü dışına çıkmış bir kısım kamu görevlisinden kaynaklanıyor olması ya da tehdit yaratan devletsel olmayan yapının bu sınırlı bölgede desteklenmemekle birlikte hoş görülmesi halinde mümkündür.⁷⁵ Bu durumda, menşe devletin potansiyel korumasından bahsetmek hala söz konusu olabilecektir.

Menşe devletin dışındaki aktörlerin sağlayabileceği korumanın DKA nitelendirmesi bakımında etkileri konusunda ise yaklaşım farklılıkları söz konusudur. Üye devletler arasında ortak sığınma sistemi ve politikaları oluşturmak amacıyla kabul edilen *Avrupa Birliği Vasıflandırma Yönergesi*'nin⁷⁶ "Koruma Aktörleri" başlığı taşıyan 7. maddesine göre,

"[z]ulme veya ciddi zarara karşı koruma ancak, bu korumayı sağlama isteğine ve gücüne sahip olmaları koşuluyla, [...] devlet veya devletin veya bu devlete ait

⁷³ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative,"* para. 15; Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 292.

⁷⁴ "The Michigan Guidelines," para. 16; Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 345; Marx, "The Criteria," 188-190.

BMMYK, Norveç Yüksek Mahkemesi'ne sunduğu 16 Aralık 2020 tarihli uzman görüşünde de bu ilkesel tutumunu teyit etmiştir. Bkz. United Nations High Commissioner for Refugees, *Amicus curiae of the United Nations High Commissioner for Refugees in case number 20-121835SIV-HRET regarding F.K. and others against the State/the Norwegian Appeals Board before the Supreme Court of Norway (Norges Høyesterett)*, UNHCR, 16 Aralık 2020, dipnot 26, <https://www.refworld.org/jurisprudence/amicus/unhcr/2020/en/123483>.

ECRE'nin karşılaştırmalı çalışmasına göre de Avrupa devletlerinin uygulamaları bu ilkeyle uyumlu görünmektedir. Bkz. ECRE, *Actors of Protection*, 66-67.

⁷⁵ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 345; Marx, "The Criteria," 192.

⁷⁶ *Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted*, erişim tarihi Mart 9, 2024, <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/95/oj>.

toprakların önemli bir bölümünü kontrol eden taraflar ve, uluslararası örgütler dahil olmak üzere, kuruluşlar tarafından sağlanabilir [...]”.

Böylece devlete ek olarak, devlet dışı yapıların ve uluslararası kuruluşların da, ülkenin belirli bir bölümünde koruma sağlayabilecekleri kabul edilmiştir. Avrupa Birliği Vasıflandırma Yönergesi'nin bu yaklaşım literatürde⁷⁷ ve BMMYK tarafından eleştirilmiştir. BMMYK'ye göre bu yapılar, koruma konusunda ne kadar istekli ve yetkin olurlarsa olsunlar bir devletin yetkilerine ve özelliklerine sahip değildir.⁷⁸ Her şeyden önce bu yapıların sivillere karşı sorumluluğunu, bir uluslararası hukuk yükümlülüğü olan devletlerin vatandaşlarını koruma sorumluluğu ile karşılaştırmak dahi mümkün değildir.⁷⁹

Gerçekten de, özellikle paramiliter gruplar başta olmak üzere, ülkenin belirli bir bölümünde kontrolü elinde bulunduran devlet dışı yapıların sağladığı koruma kalıcı ve etkin olma koşullarını sağlamaktan uzaktır. Bu durumun yaratacağı riskler karşısında, bu yapıların menşe ülkenin belirli bir bölümünde sağlayacağı korumayı ulusal korumaya denk görerek bireyin uluslararası korumadan yararlanmasını engellemek gerekir.⁸⁰

⁷⁷ Maria O'Sullivan, "Territorial Protection: Cessation of Refugee Status and Internal Flight Alternative Compared," in *The Ashgate Research Companion to Migration Law, Theory and Policy*, ed. Satvinder S. Juss (London: Routledge, 2013), 222; Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 237-239.

⁷⁸ UNCHR, *UNHCR comments on the European Commission's proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection and the content of the protection granted* (COM(2009)551, 21 October 2009), s. 4-5, erişim tarihi Ocak 10, 2024, <https://www.unhcr.org/media/european-commissions-proposal-directive-minimum-standards-qualification-and-status-third>.

⁷⁹ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 291-292.

⁸⁰ Devletsel olmayan yapıların koruma aktörü olarak kabul edildiği ve literatürde de eleştirilen bazı ulusal uygulama örnekleri için bkz. Kelley, "Internal Flight," 17-22; O'Sullivan, "Territorial Protection," 210, dipnot 6.

Avrupa devletlerinin uygulamaları bakımından, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukunu referans alarak eleştirel analizler yapan ECRE'nin 2014 tarihli çalışmasına göre, aksi uygulama örneklerine rağmen devletsel olmayan aktörlerin sağladığı korumanın dikkate alınması 1951 Sözleşmesi'ne uygun bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Bkz. ECRE, *Actors of Protection*, 50.

Bu yaklaşım, uluslararası hukuk yükümlülüklerinden bahsedebileceğimiz bir uluslararası örgütün olası koruması bakımından da geçerlidir. Aslında 1951 Sözleşmesi, “BMMYK dışında diğer bir BM organı veya kuruluşundan halihazırda koruma ya da yardım görmekte olan kimseler[i]” koruma kapsamı dışında bırakmaktadır (md. 1D). Bunun en bilindik örneği *Birleşmiş Milletler Yakın Doğu’daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Ofisi*’nin çalışma alanında sağlanan koruma nedeniyle Batı Şeria ve Gazze’de bulunan Filistinlilerin mülteci statüsünden yararlanamamasıdır.⁸¹ Ancak, İsrail’in Ekim 2023 tarihinde Gazze’de başlattığı işgal hareketi de göstermektedir ki bu gibi kuruluşların sağladığı koruma dahi her zaman yeterli etkinlikte olamamaktadır.⁸² Kılavuz İlkeler’de de vurgulandığı üzere, bir devletin topraklarında kontrol sağlayarak belirli bir idari ve askeri otorite oluşturan bir uluslararası örgütün korumasını dahi devletin koruması ile eşdeğer tutmak mümkün değildir. Doğası gereği geçici nitelikte olan ve geçiş dönemini kapsayan bu korumaya dayanarak ve bireyin özel koşulları dikkate alınmadan, uluslararası koruma talebinin reddedilmemesi gerekmektedir.⁸³

Üçüncü devletlerin hukuki ya da fiili olarak kontrol ettikleri bölgelerde sağlayacakları olası korumayı da uluslararası örgütlerin korumasıyla karşılaştırmak mümkündür. Bu durumda belirli bir devlet otoritesinin sağladığı korumadan bahsetmek mümkünken, bu koruma da geçici nitelikte olacağından kendisinden beklenen etkili ve kalıcı olma kriterlerini karşılamaktan uzak olacaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, korumanın kaynağı bakımından esnek ve eleştirilen bir yaklaşım benimseyen Avrupa Birliği Vasıflandırma Yönergesi

⁸¹ Resmi adı *The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA)* olan ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 302(IV) sayılı ve 8 Aralık 1949 tarihli kararıyla kurulmuş bu kuruluşun yetki alanı Ürdün, Suriye, Lübnan ve Gazze Şeridi’ni kapsamaktadır. Bu bölgelerde bulunan Filistinlilerin 1951 Sözleşmesi dışında bırakılmasına ve bunun istisnalarına dair bkz. Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 310-321.

⁸² UNRWA’nın 4 Mart 2024 tarihli raporuna göre 7 Ekim 2023 olaylarından itibaren çoğu kadın ve çocuk 30 binin üzerinde Filistinli hayatını kaybetmiş; 2 milyona yakın Filistinli yerinden edilmiştir. Erişim tarihi Mart 8, 2024, <https://www.unrwa.org/resources/reports/unrwa-situation-report-86-situation-gaza-strip-and-west-bank-including-east-jerusalem>.

⁸³ UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 16.

açısından dahi üçüncü devletlerin korumaları ancak bir uluslararası örgüt çerçevesinde ve çok uluslu bir gücün parçası olarak mümkündür.⁸⁴ Bu durumda dahi bu çok uluslu gücün sağlayacağı korumanın hukuki dayanağı, niteliği ve süresi gibi konularda ortaya çıkacak belirsizlikler,⁸⁵ üçüncü devletlerin kontrolü altındaki bölgelerde sağlanan korumanın DKA kriterleri bakımından kabul edilebilirliğini sorgulatacaktır.

Menşe devlet dışındaki aktörlerin sağlayacağı korumanın ulusal koruma niteliği ile ilgili eleştiriler ve kaygılar, menşe devlet otoritelerinin zulüm korkusunun kaynağında yer aldığı durumlarda çok daha anlaşılır hale gelmektedir. Devlet dışı yapıların, üçüncü devletlerin ve hatta uluslararası örgütlerin ülkenin belirli bir bölümünde sağlayacağı korumanın kalıcılığıyla ilgili soru işaretleri mevcutken, bu bölgenin kontrolünün her an zulmün kaynağında yer alan kamu otoritelerine geçmesi riski dahi tek başına birey bakımından bir korku kaynağına dönecektir. Zira birey, kimi ulusal yargı kararlarında da teyit edildiği üzere, “*güvencesiz koşullar*” da güvende değildir.⁸⁶

BMMYK'nin de açıkça vurguladığı üzere “*Birleşmiş Milletler örgütleri, sivil toplum kuruluşları, sivil toplum ve diğer Devlet dışı aktörler, Devlet korumasının yerini almaz*”.⁸⁷ 1951 Sözleşmesi esas olarak devletlerin yükümlülükleri üzerine inşa edilmiştir.⁸⁸ Ulusal koruma menşe devletin korumasıdır ve alternatifi de uluslararası korumadır. Bu yaklaşımın sonucu olarak, ulusal korumanın ancak menşe devlet otoritelerince sağlandığında var olduğunu; aksi halde DKA'dan bahsedilemeyeceğini kabul etmek gerekir.

⁸⁴ Bu yorum Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) tarafından da benimsenmiştir. Bkz. ABAD, *Birleştirilmiş davalar, C-175/08, C-176/08, C-178/08, C-179/08 [2010] I-01493, Salahadin Abdulla ve Diğerleri v. Almanya*, 2 Mart 2010, para. 75, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62008CI0175>.

⁸⁵ European Council on Refugees and Exiles (ECRE), *Legal Note 7 on the Cessation of International Protection and Review of Protection Statuses in Europe*, 2021, 8.

⁸⁶ Marx, “The Criteria,” 198.

⁸⁷ UNHCR, *Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No. 9*, para. 51.

⁸⁸ Hathaway and Foster, “Internal Protection,” 411.

2. Korumanın Sürekli Nitelikte Olması

Ülke içindeki bir bölgenin birey bakımından anlamlı bir alternatif korunma alanı olarak kabul edilebilmesi için, o bölgenin o anda ve genel manada güvenli olarak nitelendirilmesi yeterli değildir. Bu değerlendirmenin, sığınma arayan bireyin koşulları özelinde, ileriye dönük olarak da yapılabilmesi ve bu bölgenin gelecekte de o birey bakımından anlamlı bir koruma sağlayabileceği sonucuna varılması gerekmektedir.⁸⁹ Örneğin, sığınma arayan birey bakımından zulüm korkusunun kaynağında yer alan aktörler, henüz belirli bir bölgede etkin olmadıklarından söz konusu bölge DKA olarak nitelendirilebilir görünse de, eğer bu etkinin ve zulüm korkusunun gelecekte bu bölgeye de yayılma riski varsa, bir DKA'dan bahsedilemeyecektir.⁹⁰ Benzer bir biçimde, bireyin DKA olarak nitelendirilen bölgeden şu ya da bu nedenle gelecekte ayrılmaya zorlanma riski varsa, yine bu bölgenin birey bakımından bir sığınma alternatifi olarak görülmesi beklenemeyecektir.⁹¹

DKA'da sağlanacak korumanın sürekliliği ile ilgili bu yaklaşım, yeni zulüm riskleri açısından da geçerlidir. Daha açık ifade etmek gerekirse, bireyin DKA olarak nitelendirilebilecek bölgeye sığınması halinde yerinden edilmesine neden olan korkudan uzaklaşması mümkün olduğu halde, bu bölgede “yaşamı, güvenliği, özgürlüğü ve sağlığı açısından ya da ayrımcılığa uğrama riskleri”yle ciddi boyutta karşılaşma ihtimali varsa, bu bölge o birey bakımından kabul edilebilir bir koruma sağlamıyor, dolayısıyla DKA olarak nitelendirilemeyecektir demektir.⁹²

Bu noktada belirtmek gerekir ki, bu yeni risklerin 1951 Sözleşmesi çerçevesinde bireyin mülteci statüsü kazanmasına neden olacak ağırlıkta olması da artık beklenmeyecektir.⁹³ Zira birey, DKA'ya sığınma ihtimali ortaya çıktığı

⁸⁹ UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 8.

⁹⁰ UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 18; Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 345.

⁹¹ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 334.

⁹² UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 20; Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 334.

⁹³ Hathaway and Foster, “Internal Protection,” 402.

anda zaten uluslararası korumadan yararlanmaya hak kazanmıştır. Uluslararası korumaya alternatif olarak görülen DKA bu işlevini yerine getiremediyse söz konusu bölge zaten anlamlı bir sığınma alternatifi olamamıştır. Dolayısıyla, DKA'ya sığındıktan sonra ortaya çıkacak yeni tehditler bireyin zulüm korkusuna ilişkin yeni bir değerlendirme yapılmasına değil, başlangıçtaki konumuna dönülmesine neden olur.

3. Temel Hakların Korunması

Menşe ülkenin bir bölümünün uluslararası korumaya alternatif bir koruma sağladığı iddiası, doğal olarak, sığınma arayan bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunması ile ilgili bir değerlendirme gerektirir.⁹⁴ Özellikle DKA'nın uluslararası korumayı ihtiyaç olmaktan çıkaran bir işlev görmesi, bu gibi bölgelerin sağlaması gereken temel hak ve özgürlüklere dair güvencelerle uluslararası koruma statüsünün sağlayacağı güvenceler arasında karşılaştırma yapılmasına neden olmaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bireyin uluslararası koruma altındayken sahip olabileceği temel hak ve özgürlüklere ilişkin güvencelerin birebir aynısının DKA'da karşılanması gerekmez. Bir başka ifadeyle, bireyin X Devleti'nde mülteci statüsü sayesinde sahip olabileceği temel hak ve özgürlüklere denk koşulların bulunmadığı gerekçesiyle menşe ülkede DKA'nın yokluğu ileri sürülemez. Bazı yazarlara göre, temel hak ve özgürlüklerle ilgili güvencelere dair aşırı derecede geniş yorumlarla DKA'nın varlığının bir tür "*insan hakları testi*"ne tabi tutulması, 1951 Sözleşmesi'ne de uygun olmayacaktır.⁹⁵

1951 Sözleşmesi, DKA'da güvence altına alınması beklenen temel hak ve özgürlüklerle ilgili sık başvurulan bir referans niteliğindedir. Sözleşme'de,

⁹⁴ DKA uygulamalarında koruma odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi amacıyla oluşturulmuş olan Michigan Kılavuz İlkeleri'ne göre, DKA'nın sağlaması gereken koruma ile uluslararası toplumunca kabul gören temel insan hakları arasında bir ilinti olmalıdır. 1951 Sözleşmesi'nin Başlangıç bölümünde temel hak ve özgürlüklere yapılan gönderme de bu yaklaşımı destekler niteliktedir ("The Michigan Guidelines," para. 21).

⁹⁵ Goodwin-Gill and McAdam, *The Refugee in International Law*, 125-126; Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 354.

mültecilerin kimi medeni ve sosyo-ekonomik haklar, inanç özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, mahkemelere erişim hakkı, çalışma hakkı, sosyal yardım hakkı ve ilköğretim hakkı bakımından ayrımcılığa uğramaması öngörülmüştür. Hathaway ve Foster'a göre, menşe devletin bu hakların bütününe ilişkin teminat vermesi beklenemese de, DKA'da bireyin yaşamını yeniden inşasına imkân tanıyacak seyahat özgürlüğü, çalışma hakkı, konut edinme hakkı, eğitim hakkı, sosyal yardım ve kamu yardımı hakkı sağlanıyor olmalıdır. Bu hakları güvence altına alacak koşullar ve altyapı menşe devlet tarafından sağlanamıyorsa ya da bunları sağlarken keyfi ve ayrımcı bir biçimde davranıyorsa, DKA'dan bahsedilemez.⁹⁶

Bir diğer taraftan, Sözleşme'de uluslararası koruma statüsü için temel kriter olan *"haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu"*, DKA'da güvence altında olması beklenen temel hak ve özgürlükler açısından da kıstastır. DKA özelinde bir değerlendirme olmasa da, benzer bir biçimde uluslararası korumanın ihtiyaç olmaktan çıkması sonucuna götüren menşe devletteki koşullarda değişimin niteliğine dair BMMYK Yürütme Komitesi'nin tavsiye kararına göre, menşe devletteki *"insan haklarına ilişkin durum dahil, zulüm korkusuna neden olan unsurların ortadan kalktığı [...] dikkatle değerlendirmelidir"*.⁹⁷

Kılavuz İlkeler'e göre de *"temel insan haklarına saygı"*, bir bölgenin DKA olarak nitelendirilebilmesinin koşuludur. Ancak bu demek değildir ki *"herhangi medeni, siyasi ya da sosyo-ekonomik haktan yoksunluk"* bir sığınma bölgesini DKA olmaktan çıkarır. DKA'da, başta yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele görmeme ve din, vicdan ve düşüncelerinden dolayı baskı görmeme olmak üzere çekirdek hakların güvence altında olmasının aranacağı muhakkaktır. Bunun dışındaki haklar bakımından önemli olan, yoksun olunan ya da ihlal edilen bir hakkın birey için ne derecede temel nitelikte olduğu ve söz konusu bölgede yaşamını ne derecede katlanılmaz hale getirdiğidir.⁹⁸

⁹⁶ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 357-358.

⁹⁷ United Nations High Commissioner for Refugees, *Cessation of Status, Executive Committee Conclusion No. 69 (XLIII) (1992)*, UNHCR, 1992, <https://www.unhcr.org/publications/cessation-status>.

⁹⁸ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative,"* para. 28.

Ekonomik nitelikteki temel hak ve özgürlükleri de yine bu bağlamda düşünmek gerekir. Eğer söz konusu bölge bireye uygun konaklama imkânları, geçimine ya da tıbbi bakımına yönelik koşullar sağlamıyorsa, bireyin bu bölgeyi sığınma alternatifi olarak görmesi ve yerleşmesi beklenemeyecektir. Tabii ki buradaki kriter bireyin sosyo-ekonomik standartlarında hiçbir düşüş yaşanmaması değildir. Menşe ülke koşulları dikkate alındığında, bireyin DKA'da "*nispeten normal bir hayat sürdürülebilmesi*" yeterli bir durumdur.⁹⁹

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, bireyin etnik, dilsel, dinsel ya da kültürel aidiyetleri nedeniyle, DKA olarak nitelendirilebilecek bölgede ekonomik hayattan da dışlanması ihtimalidir. Bu bölgede güvenlik sorunları yaşamasa dahi kimliğinden dolayı ekonomik kaynaklardan yararlanması, iş bulması zor, hatta imkânsız olacaksa, bireyden bu bölgeye yerleşmesini beklemek makul olmayacaktır.¹⁰⁰

Sonuç olarak, DKA'da beklenen temel hak özgürlüklere ilişkin koşulların, olası uluslararası koruma altındaki koşullara denk olması beklenemeyecekse de, bireyin "*aşırı derecede zorluk*"la karşılaşmadan, "*nispeten normal bir hayat sürdürülebilmesi*"ne imkân vermesi beklenmektedir. Kimi yazarlarca "*uluslararası standartlar*"¹⁰¹ ya da "*temel insan hakları standartları*"¹⁰² olarak nitelenen bu güvencelerin yokluğu bireyin uluslararası korumadan yararlanmasını başlı başına gerekçelendireceğinden, ilgili bölge kabul edilebilir bir alternatif korunma alanı olarak görülemeyecektir. Bunun aksine bir değerlendirme, başta geri göndermeme ilkesi olmak üzere, 1951 Sözleşmesi ve uluslararası insan hakları hukuku belgelerindeki yükümlülüklerin ihlali niteliğinde olacaktır.¹⁰³

⁹⁹ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative,"* para. 29.

¹⁰⁰ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative,"* para. 30.

¹⁰¹ Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 334; Marx, "The Criteria," 200.

¹⁰² Kelley, "Internal Flight," 37.

¹⁰³ Schultz and Einarsen, "The Right to Refugee Status," 316.

III. DÂHİLÎ KORUNMA ALTERNATİFİNİN ULUSLARARASI KORUMA STATÜSÜNE ETKİSİ

Daha önce vurgulandığı üzere, mülteci tanımının negatif yorumundan hareketle temellendirilmiş olan DKA yaklaşımı, bu tanımdaki iki unsurdan birinin dahi yokluğunda, ikincil nitelikteki uluslararası koruma statüsünü dışlayan bir etki yaratmaktadır.¹⁰⁴ Bu yönüyle DKA, bir tür yazılı olmayan uluslararası koruma statüsünden hariç tutma mekanizmasına dönmüştür.¹⁰⁵ Devletlerin mülteci akınlarını engellemeye dönük uygulamalarıyla ortaya çıkan ve etkisi itibariyle sığınma arayan bireyler bakımından ağır sonuçlar yaratabilen DKA yaklaşımının uluslararası koruma statüsüne etkisi hassasiyetle ele alınmalıdır. Bu etki, birbirinden farklı koşulların ve sonuçların söz konusu olduğu uluslararası koruma statüsünün kazanılması ve sona erdirilmesi bakımından ayrı ayrı incelenecektir.

A. Dâhilî Korunma Alternatifinin Uluslararası Koruma Statüsünün Kazanılmasına Etkisi

Elkitabı'na göre "*birey, mülteci statüsü tanındığı için mülteci olmaz, mülteci olduğu için bu statü kendisine tanınır*".¹⁰⁶ Dolayısıyla, mülteci statüsü, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan tanımdaki koşulların ortaya çıktığı andan itibaren fiilen kazanılmıştır. Bu statünün yasal olarak tanınması, "*kurucu*" değil "*bildirici*" işlev gören bir tespitten ibarettir.¹⁰⁷ Bunun sonucu olarak, statü belirleme işlemi yasal olarak tamamlanıncaya kadar bireyin mülteci gibi muamele görmesi, bu statüye ilişkin haklardan mümkün olduğunca geniş bir biçimde yararlandırılması esastır.¹⁰⁸ Yine de, uluslararası koruma statüsüne bağlı hakların bütün olarak kullanılabilmesi için bireyin koşullarına uygun statünün belirlenmesi gerekir. Sığınma arayan bireyin, başından itibaren menşe ülkeden ayrılmadan ulusal

¹⁰⁴ Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 87.

¹⁰⁵ Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 152.

¹⁰⁶ UNHCR, *Handbook*, para. 28.

¹⁰⁷ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, 245.

¹⁰⁸ Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 86-87.

korumadan yararlanabilmesi ihtimaline dayanak olan DKA'nın varlığı iddiası bu belirleme sürecine etki eden bir unsurdur.

1951 Sözleşmesi mülteci statüsünün belirlenme usulüne ilişkin düzenlemeler içermemektedir. Her devlet, kimlerin mülteci olarak nitelendirilebileceğini değerlendirmek üzere, kendi anayasal sistemine uygun hukuki ve idari süreçler öngörebilir. Bununla birlikte, farklı ulusal hukuk sistemlerinde farklı değerlendirme usullerinin benimsenmesinin yaratabileceği riskler nedeniyle BMMYK, bazı temel gereklilikleri ve güvenceleri karşılayan ilkeler belirlemiştir.¹⁰⁹ Zaman içerisinde, mülteci statüsünün belirlenmesinde DKA'nın etkisine ilişkin de bazı temel ilkelerin şekillendiği görülmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki uluslararası hukuk, bireyin sığınma arama hakkını son çare olarak görmemektedir. Birey, DKA dahil menşe ülkesindeki bütün seçenekleri tükettikten sonra uluslararası koruma talep etmeye zorlanamaz.¹¹⁰ Tanım gereği, mülteci statüsünden kazanılması için zulme uğrama korkusunun menşe ülkenin bütününe kapsamı da gerekli değildir.¹¹¹

DKA, uluslararası koruma statüsünün kazanılmasında bağımsız bir değerlendirme kriteri değil; ilgili statünün tanımı gereği aranan kriterlerin, özellikle de zulüm korkusunun haklı nedenlere dayanması koşulunun değerlendirilmesi sürecinde dikkate alınabilecek bir unsurdur.¹¹² BMMYK'nin Elkitabı'nda da detaylı olarak analiz edildiği üzere,¹¹³ mülteci statüsü bakımından belirleyici olan haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu kriteri nesnel ve öznel unsurlara birlikte atıf yapmaktadır. Bireyin duyduğu korkunun haklı nedenlere dayanması menşe ülkesindeki nesnel koşullarla ilintili olmakla birlikte; korku, temelde, bireyin kendi koşullarından, özelliklerinden ve öznel durumundan kaynaklanan ruh halini yansıtır.¹¹⁴ Haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu

¹⁰⁹ UNHCR, *Handbook*, para. 189; Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 150-151.

¹¹⁰ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative,"* para. 4.

¹¹¹ UNHCR, *Handbook*, para. 91; Hathaway and Foster, "Internal Protection," 367-369.

¹¹² Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 333; Marx, "The Criteria," 180-181.

¹¹³ UNHCR, *Handbook*, para. 37-42.

¹¹⁴ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, 247; Topal, *Mülteci Hukuku*, 74-75.

kriterindeki bu yoğun öznel boyut, nesnel olarak gözlemlenen durumların dahi bu öznel koşullar çerçevesinde test ve teyit edilmesini gerektirir. Dolayısıyla, nesnel bir durum olarak görülebilecek DKA'nın kabul edilebilir bir korunma alternatifi olup olmadığı genelleştirilmiş bir değerlendirmeyle değil,¹¹⁵ her bir başvuru bakımından, başta kendi bireysel koşulları olmak üzere, her türlü unsur dikkate alınarak tespit edilmelidir.¹¹⁶ Bu açıdan DKA değerlendirmesi “objektif” olduğu kadar “esnek” bir değerlendirme değildir.¹¹⁷

Bu kişiselleştirilmiş değerlendirme sürecinin esnek ama tutarsız sonuçlara¹¹⁸ yol açmaması için, değerlendirme usulüne ilişkin de bazı güvenceler şekillenmiştir. Öncelikle, DKA'nın varlığı iddiası,¹¹⁹ cezalandırıcı bir ön şartta ya da

¹¹⁵ BMMYK'ye göre bu gibi hatalı uygulama örneklerinde, özellikle belirli bir birey grubuna ilişkin genel bir DKA varsayımından hareketle ve bu gruba dahil tüm bireylerin “mülteci statüsü almaya hakkı olduğu halde mülteci statüsünü reddetmek için kullanılmaktadır” (United Nations High Commissioner for Refugees, *Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees*, UNHCR, 2001, para. 12, <https://www.refworld.org/reference/research/unhcr/2001/en/29198>). İlgili birey bakımından DKA'nın sağladığı korumaya ilişkin derinlikli bir değerlendirme yapılmadan ve sadece nesnel koşullar dikkate alınarak yapılan bu genelleştirmeler tehlikeli olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Hathaway and Foster, “Internal Protection,” 371.

¹¹⁶ UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 4; Marx, “The Criteria,” 180.

Avrupa Birliği Vasıflandırma Yönergesi'nin yaklaşımı da bu yöndedir:

“Üye Devletler, bir başvuru sahibinin zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korkup korkmadığını veya ciddi zarar görme riski altında olup olmadığını ya da 1. paragraf uyarınca menşe ülkesinin bir bölümünde zulme veya ciddi zarara karşı korumaya erişimi olup olmadığını incelerken, ülkenin o bölümünde hüküm süren genel koşulları ve 4. madde uyarınca başvuru sahibinin kişisel koşullarını dikkate alarak karar verirler” (md. 8/2).

¹¹⁷ Storey, “The Internal Flight Alternative,” 514.

¹¹⁸ Nesnel ve öznel unsurlara ilişkin değerlendirme yönteminin içerdiği belirsizlikler nedeniyle, bunun esneklikten ziyade bir tür tutarsızlık yarattığına yönelik eleştirel bir yaklaşım için bkz. Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 210-211.

¹¹⁹ Ayrıca vurgulamak gerekir ki, uluslararası koruma statüsünün kazanılmasında DKA'nın etkisi, bu statüye ilişkin değerlendirmenin yapıldığı ve kararın verildiği esnadaki varlıklarına bağlıdır. Birey, artık DKA olarak nitelendirilemeyecek bir bölgeye geçmişte, menşe ülkeyi terk etmeden önce sığınmadığı gerekçesiyle uluslararası koruma statüsünün reddiyle karşı karşıya kalmamalıdır. Bkz. Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 335.

bir tür “*kestirme yol*”a dönüştürülerek,¹²⁰ bireyin uluslararası hukukça korunan temel haklarının kategorik olarak görmezden gelinmesine ve uluslararası koruma talebinin değerlendirilmeden ya da “*hızlandırılmış değerlendirme*” süreçleriyle reddedilmesine dayanak yapılmamalıdır.¹²¹ Yukarıda vurgulandığı üzere, DKA’nın varlığı teorik olarak kabul edilse dahi, ilgili birey bakımından kabul edilebilir bir koruma sağladığına ilişkin değerlendirme, başvurucunun öznel koşulları dikkate alınarak yapılmalıdır.

Bu öznel değerlendirmenin yüzeysel yapılmaması gerekir.¹²² Öyle ki, bireyin “*özel ihtiyaçları*” dahi, belli ölçülerde DKA değerlendirmesinde dikkate alınmalıdır.¹²³ Kılavuz İlkelerine göre, bu değerlendirme yapılırken dikkate alınacak kişisel özelliklerin başında “*yaş, cinsiyet, sağlık, engellilik, aile durumu ve ilişkiler, sosyal veya diğer hassasiyetler, etnik, kültürel veya dini hususlar, siyasi ve sosyal bağlantılar ve uyumluluk, dil becerileri, eğitim, mesleki ve iş gibi faktörler*” gelmektedir. Söz konusu bölgede kişinin, özellikle etnik veya diğer kültürel bağlarının varlığı, aile veya sosyal çevreye sahip olması gibi unsurlar, “*bu tür yakın bağların günlük yaşamın baskın bir özelliği olduğu topluluklarda bireyin izolasyonu ve hatta ayrımcılığa uğraması bakımından önemli olacağından, hassasiyetle dikkate alınmalıdır*”.¹²⁴

DKA’nın değerlendirmeye alındığı uygulama örneklerinde bir diğer sorun kaynağı, DKA varsayımı karşısında başvurucunun ağır ve haksız ispat yüküyle karşılaşmasıdır. Şüphesiz, ispat yükü iddia sahibine aittir genel hukuk ilkesine uygun olarak, başvurucudan haklı nedenlere dayanan zulüm korkusunu gerekçelendirmesi beklenebilecektir. Ancak, bireyin içinde bulunduğu koşullar ve imkânsızlıklar düşünüldüğünde, bu sorumluluğu tek başına ona yüklemek doğru olmayacaktır.¹²⁵

¹²⁰ Hathaway and Foster, “Internal Protection,” 382; Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 294-296.

¹²¹ UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 4 ve 36; Hathaway and Foster, “Internal Protection,” 411-412.

¹²² Hathaway and Foster, *The Law of Refugee Status*, 339.

¹²³ ECRE, *Actors of Protection*, 68.

¹²⁴ UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 25.

¹²⁵ UNHCR, *Handbook*, para. 196.

BMMYK'ye göre bazı uygulama örneklerinde bunun da ötesine geçilerek, başvurulardan menşe ülkenin hiçbir yerinde korunamayacaklarını ispat etmeleri istenmektedir ki, "bu hem imkânsız bir yükür hem de temel kriteri sığınmacının Sözleşme'de yer alan bir sebepten ötürü zulme uğrayacağına dair haklı bir korku duyduğunu göstermesi olan mülteci tanımıyla açıkça çelişmektedir".¹²⁶

Menşe ülkede belirli bir bölgenin DKA olarak nitelendirilebileceği iddiası, başvuruyu değerlendiren devlet otoritelerince ileri sürüldüğüne göre, buna ilişkin ispat yükü de bu otoriteler üzerindedir.¹²⁷ Başvurucunun ispat yükümlülüğü, ileri sürülen somut iddiaların kendi özel koşullarıyla uyumsuzluğuna dair karşı iddialarıyla sınırlıdır.¹²⁸ Bu nedenle bireyin, uluslararası koruma statüsüne ilişkin değerlendirme sürecinde DKA'nın varlığının dikkate alındığı bilgisine ve olası karşı iddialarını ileri sürebilme imkânına sahip olması gerekmektedir.¹²⁹

Her halükarda, başvurusu değerlendirilen birey bakımında DKA'nın varlığı kabul edilebilir çerçevede ortaya konulamıyorsa, şüpheden başvuru yararlanır.¹³⁰ Bu ilke genel olarak insan hakları hukukunun, özel olarak da mülteci hukukunun koruma odaklı yaklaşımının sonucudur.¹³¹

¹²⁶ UNHCR, *Interpreting Article 1*, para. 12, dipnot 28.

¹²⁷ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative,"* para. 34; Hathaway and Foster, "Internal Protection," 413-414; Goodwin-Gill and McAdam, *The Refugee in International Law*, 143.

¹²⁸ Kelley, "Internal Flight," 10-11.

Türkiye'deki uygulamalarda da, Anayasa Mahkemesi'nin karara bağladığı bireysel başvurularda, İHAM içtihatlarıyla uyumlu olarak, bu ispat yükünün kamu otoriteleriyle sığınma arayan birey arasında benzer bir denge gözetilerek değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Bkz. Yazar, "Mültecilerin İnsan Haklarının," 335-336.

İHAM'ın bu yönde bir kararı için bkz. ECtHR, *J. K. and Others v. Sweden*, no. 59166/12 (23.08.2016) para. 91-98, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%7B%22001-165442%22%7D%7D>.

¹²⁹ UNHCR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative,"* para. 35; ECRE, *Actors of Protection*, 69.

¹³⁰ Marx, "The Criteria," 213; UNHCR, *Amicus curiae*, para. 16.

¹³¹ Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 195-196.

B. Dâhilî Korunma Alternatifinin Uluslararası Koruma Statüsünün Sona Ermesinde Etkisi

Uluslararası koruma statüsü tanınmış bireyler, belirli koşullar oluştuğunda bu statülerini kaybedebilirler. Koruma statüsünün kaybedilmesi statünün iptali, geri çekilmesi ya da sona erdirilmesi şekillerinde gerçekleşebilir. Uluslararası koruma statüsü tanındıktan sonra menşe ülkede DKA olarak nitelendirilebilecek bölgelerin ortaya çıkması, statünün sona erdirilebilmesi gerekçeleri bağlamında tartışılmaktadır.

Koruma statüsünün sona ermesi, söz konusu statünün kazanılmasına dayanak unsurlarda sonradan ortaya çıkan değişikliğe bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. 1951 Sözleşmesi'nin 1(C) hükmünde, mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin olasılıklar sıralanmıştır.¹³² DKA'nın uluslararası koruma statüsünün sona ermesine etkisi bakımından, bu hükmün beşinci ve altıncı fıkraları dikkate değerdir.¹³³ Her iki fıkranın ortak fikri, uluslararası koruma statüsünden yararlanan bireyin, bu statüyü kazanmasını sağlayan şartların ortadan kalkması halinde mülteci statüsünün sona ermesidir. Buna elverecek şey menşe ülkedeki koşulların değişmesidir. Bireyin, zulme uğrayacağından korku duymasına neden olan sebepler tamamen ortadan kalktıysa ve asıl olan ulusal

¹³² Özel olarak mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin olan bu olasılıkları genel olarak her türlü uluslararası koruma statüsünün sona ermesi bakımından dikkate almak mümkündür.

¹³³ İlgili fıkralar şu şekildedir:

“(5) Mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ulkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse; [...]

(6) Tabiiyetsiz olup da mülteci tanınmasını yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal (mutad) ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise; [...]

Bu kişiye işbu Sözleşme'nin uygulanması sona erecektir.”

korumadan yararlanması mümkünse, ikame nitelikteki uluslararası korumadan yararlanması için artık bir sebep kalmamıştır.¹³⁴

BMMYK'nin tavsiye kararlarındaki ve doktrindeki ortak yaklaşım, menşe ülkedeki şartların değişmesi nedeniyle statünün sona erdirilebilmesi için bu değişikliklerin temel, kalıcı ve istikrarlı olması; zulüm korkusunu tamamen ortadan kaldırarak uluslararası korumayı ihtiyaç olmaktan çıkarması gerektiğidir.¹³⁵ Özellikle silahlı çatışma kaynaklı sığınma arayışlarında uluslararası korumanın bir ihtiyaç olmaktan çıkması için silahlı çatışmaların son bulmuş olması, bu çatışmalara kaynaklık eden politik koşullarda değişim ve ülkede barış ve düzenin yeniden tesisi zorunlu koşullardır.¹³⁶ Ayrıca, başta zulüm korkusuyla ilişkilendirilebilecek koşullar olmak üzere, menşe ülkedeki insan haklarına ilişkin gelişmeler de dikkate alınmalıdır.¹³⁷

¹³⁴ Topal, *Mülteci Hukuku*, 118-119; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, 265; Öztürk, "1951 Tarihli", 398.

Uygulamada da mülteci statüsünün sona ermesine neden olacak koşullar, bu statünün kazanılmasına temel teşkil eden sebeplerin ortadan kalkması şeklinde, 1951 Sözleşmesi md. 1A(2)'nin adeta aksi yorumuyla ele alınmaktadır. Bkz. ABAD, *Salahadin Abdulla ve Diğerleri v. Almanya*, para. 65. Benzer bir analiz için bkz. ECRE, *Legal Note 7*, 6-7.

¹³⁵ United Nations High Commissioner for Refugees, *Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees (the "Ceased Circumstances" Clauses)*, UNHCR, HCR/GIP/03/03, 2003, <https://www.unhcr.org/media/guidelines-international-protection-no-3-cessation-refugee-status-under-article-1c-5-and-6>; Öztürk, "1951 Tarihli", 427-430; Topal, *Mülteci Hukuku*, 119.

¹³⁶ UNHCR, *Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status*, para. 11.

ABAD'ın, Avrupa Birliği Vasıflandırma Yönergesi'ne dayanarak, menşe ülkedeki koşulların değişmesi nedeniyle mülteci statüsünün sona erdirilmesiyle ilgili bir kararda benzer kriterlerin esas alındığı görülmektedir. Bkz. ABAD, *Salahadin Abdulla ve Diğerleri v. Almanya*, para. 70-73.

¹³⁷ UNHCR, *Cessation of Status, Executive Committee Conclusion No. 69*, özellikle para. a, b ve c. Ayrıca kz. Goodwin-Gill and McAdam, *The Refugee in International Law*, 139.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, uluslararası koruma statüsünün sona ermesiyle ilgili değerlendirme yapan devlet otoritelerinin menşe ülkedeki insan hakları standartlarıyla ilgili 1951 Sözleşmesi'ni aşan bir seviye aramaları beklenmemektedir. DKA'da sağlanması beklenen temel hakların korunmasıyla

Bu gelişmelere rağmen, uluslararası koruma altındakilerinin menşe ülkeye geri dönüşleri yeni gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olabilecekse, söz konusu değişim etkili ve kalıcı olarak nitelendirilmemektedir.¹³⁸

Uluslararası koruma statüsünü sona erdirme kararı alınmadan, menşe ülkedeki değişimlerin, nitelikleri ve etkileri dikkate alınarak, kalıcı olduklarına ikna olacak derecede zamanın da geçmesi gereklidir.¹³⁹ Bu sürenin ne kadar uzun olması gerektiği, yaşanan değişimlerin niteliğine olduğu kadar zulüm korkusunun kaynağında yer alan geçmişte yaşanmış şiddet olaylarının ağırlığına da bağlıdır. BMMYK'nin 1991 tarihli değerlendirmesinde bu sürenin en az 12-18 ay civarında olması gerektiği belirtilmişken,¹⁴⁰ yakın zamanlı bir çalışmada temel nitelikteki değişimlerin başlamasından ancak 4-5 yıl sonra sona erdirme koşullarının değerlendirilmesi yönünde bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.¹⁴¹

Ayrıca belirtmek gerekir ki, menşe ülkedeki koşulların değişmesi objektif olarak gözlemlenebilir ve tespit edilebilir olsa da,¹⁴² bu objektif değişikliklerin birey bakımından özel olarak da değerlendirilmesi gereklidir. Unutmamak gerekir ki uluslararası koruma statüsü kişisel bir statüdür ve bu statünün tanınmasında riayet edilmesi gereken *"her bir vakayı kendi özel koşullarında değerlendirme ilkesi"* (*"the principle of case-by-case assessment"*) bu statünün sona erdirilmesinde de

ilgili standartlar başlığında da belirtildiği üzere, bireyin uluslararası korumadan yararlanmak zorunda kalmayacağı bir koruma bu noktada yeterli görülmektedir. Buna ek olarak, temel haklarla ilgili değerlendirme, menşe ülkedeki değişimlerin kalıcı ve etkili olup olmadığı konusunda bir değerlendirme kriteri olarak kullanılmalıdır.

¹³⁸ UNHCR, *The "Ceased Circumstances" Clauses*, para. 12.

¹³⁹ UNHCR, *The "Ceased Circumstances" Clauses*, para. 13 ve 14.

¹⁴⁰ United Nations High Commissioner for Refugees, *Discussion Note on the Application of the 'ceased circumstances' Cessation Clause in the 1951 Convention*, UNHCR, EC/ SCP/1992/CRP.1, 1992, para. 12, <https://www.unhcr.org/au/publications/discussion-note-application-ceased-circumstances-cessation-clauses-1951-convention>.

¹⁴¹ ECRE, *Legal Note 7*, 9.

¹⁴² Öztürk, "1951 Tarihli", 426.

uyulması gereken bir ilkedir.¹⁴³ Dolayısıyla, menşe ülkede yaşanan değişimlerin uluslararası korumadan yararlanan bireyin korunma ihtiyacına etkisi özel olarak değerlendirilmelidir. Ancak böyle bir değerlendirmenin sonucunda bireyin zulüm korkusu duyması haklı olmaktan çıktığına koruma statüsü sona erdirilebilir.¹⁴⁴

Genel olarak riayet edilmesi gereken bu hassasiyet, menşe ülkenin yalnızca bir bölümünde gerçekleşecek değişikliklere denk düşen DKA'nın esas alınmasında daha da elzemdir. DKA'nın uluslararası koruma statüsünün sona erdirilmesine etkisi açısından dikkat edilmesi gereken ilk husus, DKA'da sağlanan korumanın sürekliliğidir. Kabul etmek gerekir ki, ülkenin geneline yayılmış bir iyileşme halinin dahi sürekli olacağı garanti edilemezken, ülkenin yalnızca belirli bir bölümünde yaşanan değişimler bakımından risk çok daha fazladır. DKA'da sağlanan korumanın sürekliliği ile ilgili başlıkta da vurgulandığı üzere, çatışmaların ülkenin geri kalanında devam ettiği durumlarda, bu çatışmaların DKA'ya (tekrar) sirayet etme veya bireyin şu ya da bu nedenle DKA'da barınamama ihtimalleri varsa, bireyin gelecekte karşılaşılabileceği riskler bakımında kabul edilebilir bir korunma söz konusu olamayacaktır.

DKA'nın sağlayacağı korumanın sürekliliği kriterine ilişkin hassas bir değerlendirme yapılmadan alınacak statünün sona erdirilmesi kararları, o an için öyle görünmese de, gelecekte ortaya çıkacak sonuçları itibarıyla bir tür "dolaylı geri gönderme" sonucu yaratacaktır.¹⁴⁵ Uluslararası mülteci hukukunun temel ilkelerinden olan geri göndermeme ilkesini İHAS'ın 3. maddesiyle ilişkilendiren İHAM'a göre devletler, DKA'nın varlığını bireyin işkence ve insanlık dışı muameleye maruz kalmayacağı konusunda bir güvence olarak dikkate

¹⁴³ Goodwin-Gill and McAdam, *The Refugee in International Law*, 139; Özkan, *Göç - İltica ve Sığınma Hukuku*, 116.

¹⁴⁴ Goodwin-Gill and McAdam, *The Refugee in International Law*, 140.

¹⁴⁵ Hathaway and Foster, "Internal Protection," 403; Marx, "The Criteria," 197.

alabilirler.¹⁴⁶ Ancak bu güvence, devletlerin 3. madde kapsamında yükümlülüklerini kendiliğinden ortadan kaldırmaz. İHAM'a göre devletlerin, DKA'nın birey bakımında erişilebilir ve yerleşilebilir olması güvencelerini ve bu bölgede bireyin gerçekten 3. maddeye aykırı muamelelere maruz kalmamasını sağlama sorumlulukları vardır.¹⁴⁷

ABAD da *Salahadin Abdulla ve Diğerleri* kararında, DKA'nın birey bakımından mülteci statüsünün sona erdirilmesinde dikkate alınabileceğini; buna ilişkin koşulların oluşup oluşmadığının değerlendirmeyi yapan yetkili otoritelerce ortaya konulması gerektiği belirtmiştir.¹⁴⁸

DKA'nın uluslararası koruma statüsünün sona erdirilmesine etkisi konusunda BMMYK'nin yaklaşımı çok daha katıdır. BMMYK'ye göre, menşe ülkenin bir bölümünde yaşanan değişimler, ilke olarak, bireyin mülteci statüsünün sona erdirilmesi için yeterli değildir. Bireyin, menşe ülkenin güvenli olarak nitelendirilebilecek belirli bir bölümünde bulunması kaydıyla zulümden uzak kalabileceği varsayımı, onun uluslararası korumadan yararlanma ihtiyacını ortadan kaldırmaz. Uluslararası koruma statüsü, hiçbir kısıtlama ve ön şart olmaksızın, bireyin menşe ülkede serbestçe dolaşabilmesi halinde sona erdirilebilir.¹⁴⁹

BMMYK Norveç Yüksek Mahkemesi'ne sunduğu *uzman görüşünde* de DKA konseptine, yalnızca sığınma arayan bireye 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) hükmüne göre mülteci statüsünün tanınmasına ilişkin değerlendirmede

¹⁴⁶ Sufi ve Elmi kararında İHAM, DKA'nın sığınma arama ihtiyacını ortadan kaldırabilmesini "yerleşik bir ilke" olarak nitelendirmektedir. ECtHR, *Sufi and Elmi v. UK*, no. 8319/07 ve 11449/07 (28.06.2011) para. 35, <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-105434>.

Menşe ülkenin DKA olarak nitelendirilebilecek yalnızca belirli bir bölümünde gerçekleşen iyileşmeler nedeniyle uluslararası koruma statüsünün sona erdirilmesi yönünde, Avrupa devletlerinin istisnai kimi uygulama örnekleri için bkz. ECRE, *Legal Note 7*, 17-18.

¹⁴⁷ Bkz. *Salah Sheekh v. the Netherlands*, no. 1948/04 (11.01.2007) para. 141; *J. K. and Others v. Sweden*, no. 59166/12 (23.08.2016) para. 81-82; *Akkad v. Türkiye*, no. 1557/19 (21.06.2022) para. 60 ve 74, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-218581%22>].

¹⁴⁸ ABAD, *Salahadin Abdulla ve Diğerleri v. Almanya*, para. 70-72.

¹⁴⁹ UNHCR, *Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status*, para. 17.

başvurulabileceğini; DKA'nın tanınmış statüsünün sona erdirilmesine ilişkin 1C(5) ve (6) hükümleri kapsamında dikkate alınamayacağını açıkça ifade etmiştir.¹⁵⁰ BMMYK'ye göre, ülkenin yalnızca belirli bir bölümünde ortaya çıkacak değişimlerin, etkili ve kalıcı olma kriterlerini karşılaması mümkün olamayacağından, statüsünün sona erdirilmesi bakımından etkisi olamaz.¹⁵¹

SONUÇ

Devletlerin mülteci akınlarını engellemeye yönelik politikalarının etkisiyle ortaya çıkan DKA konsepti, uluslararası koruma hukukuyla uyumlu bir biçimde uygulanması kaydıyla uluslararası mekanizmalarca ve literatürde kabul görmektedir. Bu uyumun önkoşulu, DKA yaklaşımının öngörülebilir kriterlere göre, koruyucu ve insani bir perspektiften hayata geçirilmesidir.¹⁵² Bu doğrultuda, başta BMMYK'nin konuyla ilgili belirlediği kılavuz ilkeler ve tavsiye kararları olmak üzere, insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası mekanizmaların oluşturmuş olduğu standartlar DKA uygulamaları bakımından referans niteliğindedir. Bunların aksine uygulamalar, literatürde “sığınma lotosu” (“*asylum lottery*”) ya da “mülteci ruleti” (“*refugee roulette*”) olarak nitelendirilen, sığınma aranan ülkenin politikalarına göre değişen, keyfi sonuçların ortaya çıkmasına neden olacaktır.¹⁵³

DKA'nın uluslararası koruma statüsüne etkisi bakımından, BMMYK'nin yaklaşımına paralel olarak, statüsünün kazanılmasıyla sona ermesi arasında bir ayırımın yapılması zaruri görünmektedir. DKA, her bir birey bakımından mutlaka öznel ve hassas bir değerlendirme yapmak kaydıyla uluslararası koruma statüsünün kazanılması bakımından bir değerlendirme unsuru olarak dikkate alınabilecekken, bireyin sahip olduğu uluslararası koruma statüsünün sona erdirilmesine neden olmamalıdır. Aksi halde birey, sürekli olarak belirsiz ve güvencesiz koşullarda, adeta diken üstünde tutulmuş olacaktır.

¹⁵⁰ UNHCR, *Amicus curiae*, para. 9.

¹⁵¹ UNHCR, *Amicus curiae*, para. 29-37.

¹⁵² UNHCR, *Guidelines on International Protection: “Internal Flight or Relocation Alternative,”* para. 2.

¹⁵³ Schultz, *The Internal Protection Alternative*, 5.

DKA yaklaşımını, Türkiye kamuoyunda sıklıkla gündeme gelen Suriye menşeli sığınma arayan bireyler bakımından değerlendirmek gerekirse; her bir bireyin özel koşullarının dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekliliği unutulmadan bazı genel tespitler yapılabilir. BMMYK'nın, altıncı ve son güncellemesi Mart 2021 tarihli olan *Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Kaçan Kişilere İlişkin Uluslararası Koruma Hususları*¹⁵⁴ başlıklı raporunda detaylı bir biçimde analiz edildiği üzere, ülkede yaşanan çatışmaların başından itibaren yoğunluğu eksilmeyen ciddi insancıl hukuk ve insan hakları nedeniyle Suriye menşeli bireylerin uluslararası koruma ihtiyacı devam etmektedir.

Suriye'nin belirli bölgelerinde DKA olarak nitelendirilebilecek bölgelerin varlığına dair; ulusal korumanın ancak devlet otoritelerince sağlanabileceği ilkesine paralel olarak, hükümetin kontrolü dışındaki bölgelerin DKA olarak nitelendirilememesi gerekir. BMMYK'ye göre de hükümetin kontrolü dışındaki "bölgelerde devam eden çatışmalar, askeri operasyonlar, güvensizlik ve insan hakları ihlalleri; bu bölgelerde gelecekte kontrolün el değiştirme riski ve hem insani ihtiyaçların hem de sivil altyapıya yönelik tahribatın yüksek seviyeleri" dikkate alındığında, söz konusu bölgelerin DKA olarak kabul edilmesi kategorik olarak mümkün değildir.¹⁵⁵ Bu ilkesel sonuca, Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği operasyonlar sonucunda görece güvenli hale geldiği düşünülen bölgeler bakımından da varmak gerekir.

Esad rejiminin kontrolü altındaki bölgeler bakımından ise; bu kontrolün en net olduğu ve gündelik hayatın görece olağan seyrettiği Şam şehri özelinde detaylı analizler yapan BMMYK bazı haklı çekinceler ortaya koymaktadır.¹⁵⁶ Öncelikle, söz konusu bölgenin DKA olarak nitelendirilebilmesi için ilgili birey bakımından bu bölgenin bizatihi zulüm korkusunun kaynağında yer almaması gerekir. Bilindiği üzere, Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaşta Esad rejiminin uyguladığı şiddet ve yarattığı korku, mülteci akınlarının en önemli sebebidir.

¹⁵⁴ United Nations High Commissioner for Refugees, *International Protection Considerations With Regard to People Fleeing the Syrian Arab Republic*, UNHCR, Update VI, March 2021, HCR/PC/SYR/2021/06, <https://www.refworld.org/docid/606427d97.html>.

¹⁵⁵ UNHCR, *International Protection Considerations*, 192.

¹⁵⁶ UNHCR, *International Protection Considerations*, 193-208.

Örneğin, salt rejim karşıtı düşüncelerinden dolayı zulme uğramaktan korkarak sığınma arayan bir birey bakımından Şam şehri DKA olarak görülmeyecektir. Ülkedeki etnik ve mezhepsel çatışmaların şiddeti dikkate alındığında, bireyin sahip olacağı diğer kimlikler bakımından da aynı sonuca varmak mümkündür.

Suriye hükümeti kontrolündeki bölgelerin DKA olarak nitelendirilebilmesi bakımından dikkate alınması gereken bir diğer husus, bu bölgelerin birey bakımından erişilebilirliği sorunudur. Kabul etmek gerekir ki, sürmekte olan iç savaş nedeniyle Suriye toprakları farklı silahlı grupların kontrolünün olduğu birçok parçaya bölünmüştür. Sivillere yönelik şiddet uygulamaktan kaçınmayan bu grupların kontrol ettiği bölgeler de sık sık el değiştirmektedir. Bu koşullarda, bireyin ülkesinde kalarak DKA olarak nitelendirilebilecek bir bölgeye güvenle ve yasal olarak erişebilmesini, erişebilse dahi güvenle ve yasal olarak bu bölgede kalmaya devam edebilmesini beklemek gerçekçi görünmemektedir.

Çatışmaların geçmişi dikkate alındığında, Suriye’de şüphesiz iyileşmeler gerçekleşmektedir. Bu değişimlerin henüz kalıcı olarak nitelendirilemeyeceği ve ülkenin bütününe yansımadağı bir gerçektir. Menşe ülkenin yalnızca bir kısmında yaşanan değişimler söz konusu olduğunda, ideal olan bu durumu bireyin gözlemleyerek uluslararası korumanın kendisi bakımından artık ihtiyaç olmadığını düşünmesi ve ulusal korumadan yeniden yararlanmak üzere kendi isteğiyle dönmesidir.¹⁵⁷ Suriyeliler bakımından da, başta Türkiye olmak üzere uluslararası koruma sağlayan devletler, bu gönüllü geri dönüş sürecini ancak destekleyebilecek adımlar atabilirler. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 17 Aralık 2018 tarihinde kabul ettiği *Küresel Mülteci Mutabakatı* da bu yaklaşımı benimser görünmektedir.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Goodwin-Gill and McAdam, *The Refugee in International Law*, 492-496. Gönüllü geri dönüş olarak nitelendirilen bu durumda da geri dönüşün gerçekten bireyin isteğine bağlı olup olmadığı konusuna hassasiyetle yaklaşmak gerektiğini not etmek gerekir. Bu konuda ayrıca bkz. Öztürk, “1951 Tarihli,” 419-421; Cansu Kaya, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017), 34-43.

¹⁵⁸ United Nations, *Global Compact on Refugees*, New York: UN, 2018, para. 87-89, <https://www.unhcr.org/media/global-compact-refugees-booklet>.

Hakem Değerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek alıp almadığını belirtmemiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışmada çıkar çatışması olmadığını bildirmiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, bu çalışma için etik kurul onayı gerekip gerekmediğini belirtmemiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author has not declared whether this work has received any financial support.

Conflict of Interest: The author has declared that there is no conflict of interest in this research.

Ethics Committee Approval: The author has not declared whether ethical committee approval is required for this research.

KAYNAKÇA

- Bal, Lider. "Risks Posed by Safety Zones Intended to Protect Civilians in Armed Conflicts: An Evaluation on the Fundamental Rights of Persons to be Protected." in *Selected Discussions on Social Science Research*, edited by B. Tunçsiper, F. Sayın, B. Hergüner, F. İ. Aydın, 684-708. London: Frontpage Publications, 2019.
- Cantor, David J.. "Defining Refugees: Persecution, Surrogacy and the Human Rights Paradigm." in *Human Rights and the Refugee Definition*, edited by Bruce Burson and David James Cantor, 349-395. Leiden: Brill Nijhoff, 2016.
- Chimni, B. S.. "The Geopolitics of Refugee Studies: A View from the South." *Journal of Refugee Studies* 11, no. 4 (1998): 350-374.
- Çiçekli, Bülent. *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Dost, Süleyman. "Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu." *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, no. 1 (2014): 27-69.
- Ekşi, Nuray. "Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü." *Legal Hukuk Dergisi* 10, no. 119 (2012): 3-22.
- Ekşi, Nuray. *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, 2018.
- European Council on Refugees and Exiles (ECRE), *Actors of Protection and the Application of the Internal Protection Alternative, European Comparative Report*, 2014, https://ecre.org/wp-content/uploads/2016/07/ECRE-Asylum-Aid-DCR-and-HHC_Actors-of-Protection-and-the-Application-of-the-Internal-Protection-Alternative_July-2014.pdf.
- European Council on Refugees and Exiles (ECRE), *Legal Note 7 on the Cessation of International Protection and Review of Protection Statuses in Europe*, 2021, <https://ecre.org/wp-content/uploads/2021/02/Legal-Note-7-Cessation-February-2021.pdf>.
- Ghráinne, Bríd Ní. "The Internal Protection Alternative Inquiry and Human Rights Considerations – Irrelevant or Indispensable?" *International Journal of Refugee Law* 27, no. 1 (2015): 29-51.

- Goodwin-Gill, Guy S., and McAdam, Jane. *The Refugee in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Hathaway, James C.. "Reconceiving Refugee Law as Human Rights Protection." *Journal of Refugee Studies* 4, no. 2 (1991): 13-131.
- Hathaway, James C., and Foster, Michelle. "Internal Protection/Relocation/Flight Alternative as an Aspect of Refugee Status Determination." in *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, edited by E. Feller et al., 357-417. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Hathaway, James C., and Foster, Michelle. *The Law of Refugee Status*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- İneli Ciğer, Meltem. "Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine." *Göç Araştırmaları Dergisi* 2, no. 3 (2016): 62-92.
- İneli Ciğer, Meltem. "Silahlı Çatışma Durumlarında Ayrım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Korunması." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, no. 1 (2018): 199-237.
- Karagözoğlu, Ceren. "Non-Refoulement İlkesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Uygulanması." *Public and Private International Law Bulletin* 43, no. 1 (2023): 313-51.
- Kaya, Cansu. *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Kelley, Ninette. "Internal Flight/Relocation/Protection Alternative: is it Reasonable?" *International Journal of Refugee Law* 14, no. 1 (2002): 4-44.
- Lehmann, Julian. *'Protection' in European Union Asylum Law*. Leiden: Brill Nijhoff, 2020.
- Marx, Reinhard. "The Criteria of applying the 'Internal Flight Alternative' Test in National Refugee Status Determination Procedures." *International Journal of Refugee Law* 14, no. 2/3 (2002): 179-218.
- Mathew, Penelope. "The Shifting Boundaries and Content of Protection: The Internal Protection Alternative Revisited." in *The Ashgate Research Companion to Migration Law, Theory and Policy*, edited by Satvinder S. Juss, 189-206. London: Routledge, 2013.

- McAdam, Jane. *Complementary Protection in International Refugee Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- O'Sullivan, Maria. "Territorial Protection: Cessation of Refugee Status and Internal Flight Alternative Compared." in *The Ashgate Research Companion to Migration Law, Theory and Policy*, edited by Satvinder S. Juss, 209-231. London: Routledge, 2013.
- Özer, Y. Yeşim. "Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası Göç: Yasalaşma ve İdari Yapılanma Sürecinin Değerlendirilmesi." *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 45 (2011): 73-88.
- Özkan, Işıl. *Göç - İltica ve Sığınma Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Öztürk, Neva Övünç. *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Öztürk, Neva Övünç. "1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65, no. 2 (2016): 393-448.
- Schultz, Jessica and Einarsen, Terje. "The Right to Refugee Status and the Internal Protection Alternative: What Does the Law Say?" in *Human Rights and the Refugee Definition*, edited by Bruce Burson and David James Cantor, 274-321. Leiden: Brill Nijhoff, 2016.
- Schultz, Jessica. *The Internal Protection Alternative in Refugee Law*. Leiden: Brill Nijhoff, 2019.
- Storey, Hugo. "The Internal Flight Alternative Test: The Jurisprudence Re-examined." *International Journal of Refugee Law* 10, no. 3 (1998): 499-532.
- Topal, Ahmet Hamdi. *Mülteci Hukuku ve Silahlı Çatışma Kaynaklı Sığınmacılar*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2019.
- "The Michigan Guidelines on the Internal Protection Alternative." *Michigan Journal of International Law* 21, no.1 (1999): 134-141
<https://repository.law.umich.edu/mjil/vol21/iss1/4>.
- United Nations. *Global Compact on Refugees*. New York: UN, 2018.
<https://www.unhcr.org/media/global-compact-refugees-booklet>.

- United Nations High Commissioner for Refugees. *Discussion Note on the Application of the 'ceased circumstances' Cessation Clause in the 1951 Convention*. UNHCR, EC/ SCP/1992/CRP.1, 1992. <https://www.unhcr.org/au/publications/discussion-note-application-ceased-circumstances-cessation-clauses-1951-convention>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. *Cessation of Status, Executive Committee Conclusion No. 69 (XLIII) (1992)*. UNHCR, 1992. <https://www.unhcr.org/publications/cessation-status>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. *Information Note on Article 1 of the 1951 Convention*. UNHCR, 1995. <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/1995/en/20360>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. *UNHCR Position Paper on Relocating Internally as a Reasonable Alternative to Seeking Asylum (The So-Called "Internal Flight Alternative" or "Relocation Principle")*. UNHCR, 1999. <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/1999/en/13678>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. *Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees*. UNHCR, 2001. <https://www.refworld.org/reference/research/unhcr/2001/en/29198>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. *Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees (the "Ceased Circumstances" Clauses)*. UNHCR, HCR/GIP/03/03, 2003. <https://www.unhcr.org/media/guidelines-international-protection-no-3-cessation-refugee-status-under-article-1c-5-and-6>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative" within the Context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*. UNHCR, HCR/GIP/03/04, 2003. <https://www.unhcr.org/media/guidelines-international-protection-no-4-internal-flight-or-relocation-alternative-within>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. *Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No. 9: Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A(2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine dayalı olan Mülteci Statüsü Talepleri*. UNHCR, HCR/GIP/12/09, 2012.

https://www.refworld.org/themes/custom/unhcr_rw/pdf-js/viewer.html?file=https%3A%2F%2Fwww.refworld.org%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fattachments%2F55fa62e64.pdf.

United Nations High Commissioner for Refugees. *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*. Geneva: UNHCR, 2019. <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/handbook-procedures-and-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention-and-1967>.

United Nations High Commissioner for Refugees. *Amicus curiae of the United Nations High Commissioner for Refugees in case number 20-121835SIV-HRET regarding F.K. and others against the State/the Norwegian Appeals Board before the Supreme Court of Norway (Norges Høyesterett)*. UNHCR, 16 Aralık 2020. <https://www.refworld.org/jurisprudence/amicus/unhcr/2020/en/123483>.

United Nations High Commissioner for Refugees. *International Protection Considerations With Regard to People Fleeing the Syrian Arab Republic*. UNHCR, Update VI, March 2021, HCR/PC/SYR/2021/06, <https://www.refworld.org/docid/606427d97.html>.

Yazar, Ertuğrul. "Mültecilerin İnsan Haklarının Korunmasında Anayasa Mahkemesinin Rolü." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26, no. 4 (2022): 313-350.